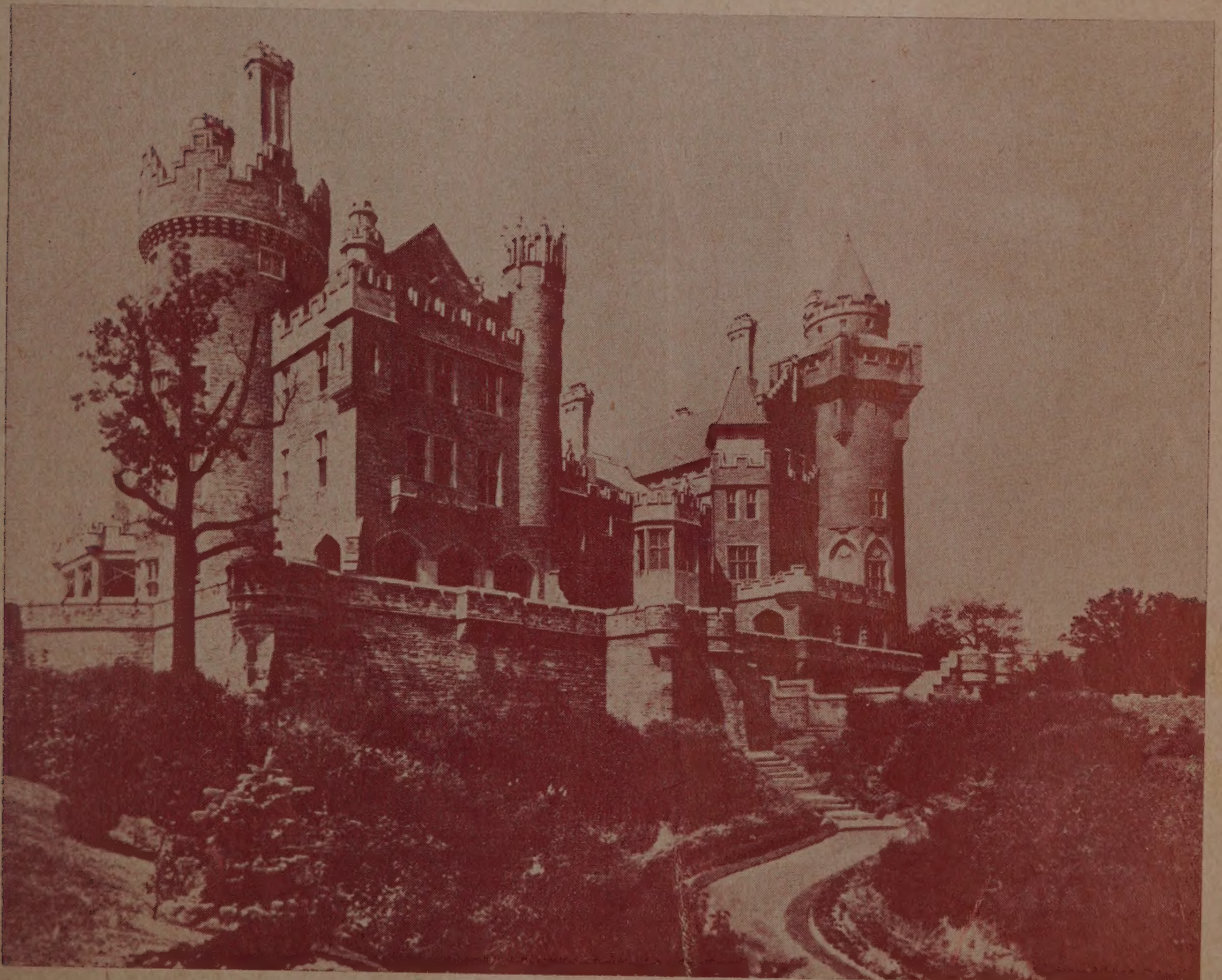
Ціна: 40

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК V. ТРАВЕНЬ — 1954 — MAY Ч. 52

Каса-Лома — єдина будова в Канаді у стилі европейських замків. У залях Каса-Ломи українські мистці вітатимуть українське громадянство на своїй зустрічі — 3, 4 і 5 липня ц. р.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Вш. П. С-н, Англія. Христос воскрес! Вашого листа Н. Щ. я переслав на другий день по одержанні. І так роблю завжди і всім у таких випадках. Пропасти він не міг, бо Н. Щ. має поштову скриньку. Скаржитесь, що не маєте відповіді 4-й місяць... Я від нього не маю відповіді вже 2-й рік. Моє нагадування, мабуть, не поможе, бо ж атомової бомби, щоб його добре налякати, я ще не маю... А журнал не вертається, то вірю, що він його забирає, отже, та адреса ще діє.

Може "сочините" якийсь репортаж з Англії? Щось таке... буденне, про буденну — але живу, а не "трупище околєвшеє"! — українську людину на Ваших затуманених островах?..

Щиро Ваш **П. Волиняк**

Усім тим, що запитували, чому не вийшло великоднє число "Нових Днів", пояснюю: журнал виходить між 1 і 5 числом кожного місяця, отже, коли б я був травневе число припасовував до Великодня, то воно мусіло б вийти не пізніш 19-20 квітня, себто через два тижні по попередньому. Це ніяк неможливо (технічно навіть!) і безпотрібно, бо чого ж видавати травневе число в квітні?

Разом з цим сердечно вітаю всіх читачів, приятелів і знайомих з Великоднем і всім їм говорю:

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

П. Волиняк

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Яворська Галина, Брадмідовс, Австралія ... 7
Літвінова Є., Торонто ... 2
Степ Павло, Кейгли, Англія ... 2
Розгін Євгенія, Детройт, США ... 1
К.-Криниця П., Детройт, США ... 1
Садівничий Д., Кливленд, США ... 2

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ ЖЕРТВУВАЛИ:

М. Іщенко, Судбури, Онт., Канада ... 7.00
М. Ковшун, Гамільтон, Онт., Канада ... 1.75
М. Крайник, Торонто, Канада ... 1.00

Усім поширювачам журналу і жертводавцям щиро дякуємо за підтримку. Будемо вдячні за наслідування їх прикладу.

Редакція

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передплати:

Канада — річна: $ 3.00, піврічна: $ 1.75.

США — річна: $3.50 американських, піврічна: $2.00 американських

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. " A "
Toronto. Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

A. Bondarenko, 123 Notting Hill Gate, London, W. 11. England

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

S. KRYWOLAP
Box 1586 M
G. P. O. ADELAIDE
South Australia

Передплата в Австралії: річна 1½ фунти.

В Аргентині: **"Peremoha"**
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.
Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

Authorized as second class mail, Post Office Dept., Ottawa. Printed by: The Basilian Press.

Annes Photo-Studio

Голова міста Торонта, **А. Лемпорт,** у присутності представників літ.-мист. клюбу, підписує грамоту протекторату над зустріччю українських мистців Канади і США, що відбудеться в Торонті 3, 4 і 5 липня ц. р.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

ПЕРША ПІСНЯ

ГОЛОС:

Благословіть почати щирий труд,
Що відчинив би далину, як двері.
Довірте недостойному перу
Достойне слово ставить на папері.

Багато в світі радости й принад,
Країн багатих і зелених вічно,
На сонці спіє синій виноград,
І синє море майорить музично.

Чудесні дива ходять по морях
І манять нас і закликають ніжно.
Та що нам їхній бунтівничий стяг,
Коли не стяг це нашої вітчизни!

Мине і молодість, як золотінь,
Лиш вічний труд ніколи не загине,
Коли кладе отак покірний син
Країні милій — серця тепле віно.

На вітрі рухаються руки рей,
На обрії — омана заозерій...

ХОР:

Ми стаємо плечима до плечей,
І світ відчинено, як двері!

Перша пісня — заспів до роману "Чотири шаблі".

ПРИСВЯТА

Високо в небо соколи літали!
Далеко в море гості запливали
І парус парус парус доганяв.

Надувши груди білі, йшли фреґати,
Над морем місяць уставав салдатом
І просторінь шляхів охороняв.

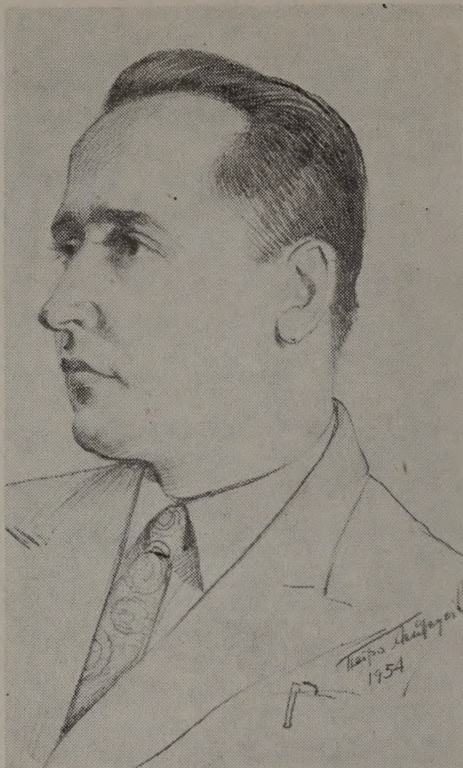
Веселий день любови кочової!
На палубі вино і брязкіт зброї
І плескіт хвиль, неначе крик коня.

Надувши груди білі, йшли фреґати,
Над морем місяць уставав салдатом
І просторінь шляхів охороняв.

Любовна міць на палубі рухливій,
На кораблі, що йде, мов білий привид,
Й зорю на щоглу, мов ліхтар, підняв!

Надувши груди білі, йшли фреґати,
Над морем місяць уставав салдатом
І просторінь шляхів охороняв.

Присвята — заспів до роману "Майстер корабля".

Яр СЛАВУТИЧ

З КНИГИ "ОАЗА"

**
*

Куля земна, полонена пітьмою,
Знає мету, що ясна і пряма.
Сотні доріг подружило зі мною,
Тільки тебе, материзно, нема.

Не вибухають із надрів джерела,
Не поклоняються ниви вітрам,
Буйноблакитна безмежність весела
Не розкриває зазорених брам.

Сила важка плодоносного лона
Гимном снаги не дзвенить по ночах,
Древнього Понту гонитва солона
Захвату й блиску не родить в очах.

О, життєдайна моя материзно!
Сонце згасає в чужинах мутних.
Чорні провалля безжально і грізно
Тропи мої обривають на них.

Жовтогарячі буруни відчаю
Зморам незнані туманять світи.
Як же вири вогняного безкраю,
Далеч голготну мені перейти?

Куля земна, полонена пітьмою,
Знає мету, що ясна і пряма.
Сотні доріг подружило зі мною,
Тільки тебе, материзно, нема.

**
*

Хвилі жита? Пісків потоки?
Спраглий промінь? Смеркання квіт?
Вічний Боже, який широкий,
Дивно знаний твій білий світ!

Збройних сварів огонь захланний,
Самоти кам'яна тужба...
Вас не зморять погроми й рани,
Ні найдовша сяйна доба.

І погідні чеснот пориви,
Нездоланне здолавши зло,
Поглинатимуть чорні зливи,
Хоч само їх виття внесло.

Правіків непоборний спадок.
Та молюся, дознавши міт,
Щоб відважний знанням нащадок
Розгадав нерозгаданий світ.

**
*

Слова, що владою вагомі,
Дзвінкою римою вінчай,
І в кожній букві, кожній комі
Тамуй розгойданий відчай.

Душа співця свідома спраги,
Хмільної пристрасти жадна.
Нехай міцної рівноваги
По вінця сповниться вона.

Тоді — як блиск на перламутрі —
Найпотаємніші чуття
Могутньо вибухнуть, премудрі,
Вином солодким забуття.

І ти, що сіяв красні ґами,
Що слово клав на терези,
Пожнеш, охмелений рядками,
Плоди коштовної краси.

**
*

Тепле небо твоїх очей
Красномовну метало звагу,
Мов би туга жадних ночей
Надпивала любови брагу.

І не знав я, кому судить
Полум'яну спокусу Єви,
Тільки відав величну мить
Райських яблунь у день серпневий.

Розкрились корони гір,
Дзвінко падала Божа тама,
І сягав щонайдальших зір
Невтоленний вогонь Адама.

**
*

Я снив голубе водопілля,
Смарагдову радість дерев
І запах безсмертного зілля
Під крильми заобрійних мев.

Та безмір землі жовтожарий,
Вітрів розметавши порив,
Мене многотою покари
Жорстоко і нагло збудив.

Покуто прямих алеґорій,
Твій вирок досмертно лихий:
Кружляти, як гайвори в горі,
І кров'ю значити шляхи.

Яр Славутич, кілька нових поезій якого ми подаємо до уваги наших читачів, народився 1918 року на

Херсонщині. Як і більшість представників цього нашого, т. зв. "пожовтневого покоління", Яр Славутич переживає "щастя доби будованого соціялізму", себто його родинний хутір зрівнюється з землею, батька засилають на Соловки, а самому майбутньому поетові поталанило втекти з дороги на заслання. Середню освіту Яр Славутич здобуває то самотужки, то по вечірніх школах, а вищу освіту здобуває на мовно-літературному факультеті Запорізького педагогічного інституту (1936-1940 рр.).

У час війни Яр Славутич кілька разів попадає в табір полонених у Мінську, але кожен раз рятується втечею. Від кінця 1941 до травня 1943 року — до часу, як він сам признається, коли УПА була узурпована одною партією, — бере активну участь у повстанчих діях проти німецьких окупантів України. Тоді ж він утратив і дружину з одноденною донькою, яких німці живцем спалили з сотнями інших українців в одному селі на Волині. Ця подія й дала йому тему для відомої поеми "Донька без імени".

Друкуватись Яр Славутич почав ще в Україні (1938 р.). Твори його зібрані в книжках: "Співає колос" (1945), "Гомін віків" (1946), "Правдоносці" (1948), "Спрага" (1950), збірка німецькою мовою "Шпігель унд Ерноерунґ (1949), критичний огляд "Модерна українська поезія" (1950) і поема "Донька без імени" (1952). Тепер поет працює над новою книгою лірики "Оаза", над збіркою історіософічних поезій "Маєстат" та над мемуарною повістю. Має готові до друку: антологію білоруської поезії та переклади вибраних творів Джона Кітса. Незабаром виходить з друку його книга сильвет про українських письменників, розстріляних російськими червоними окупантами — "Розстріляна муза".

Тепер Яр Славутич докінчує свою освіту — працює над докторською дисертацією з ділянки славістики в Пенсильванському університеті (США). Одночасно перекладає на англійську мову твори засланих і розстріляних українських поетів і викінчив книгу "Муза в неволі" (англійською мовою).

Яр Славутич належить до визначніших еміграційних поетів молодшого покоління. Його твори майже одностайно схвалює наша критика. Варт уваги факт, що творчість Яра Славутича схвалюється критиками різних мистецьких напрямків — від Юрія Шереха через В. Чапленка та С. Гординського до В. Державина включно.

Ось як оцінював творчість Яра Славутича проф. Ю. Шерех: "Поезія Славутича — упорядкована, точена, врівноважена — росте з синтези неоклясичної пластичности і пластичности української народньої пісні" ("МУР", зб. І, 1945). Справді, Славутича треба зараховувати до нео-неоклясичної групи поетів, що надають особливої ваги праці над словом і формою поезії. Славутич залюбки вишукує новотвори і визначається "надзвичайним, як на молодого поета, володінням діялектальною та архаїчною лексикою." (В. Державин).

Звичайно, що праця над словом і технічною досконалістю вірша є обов'язковою для кожного поета і за це Славутичеві належиться найбільша похвала. Та все ж мені здається, що зловживати технікою справжньому поетові не слід, бо, — як цілком слушно і влучно висловився Л. Полтава, — "для поета.. чим глибше зариватись у теорію, тим мілкішою буде практика." Тому, сказати б, тотальне захвалювання нашими критиками Славутичевої техніки вірша, мабуть, не завжди йде на користь нашому поетові, бо він часом аж занадто захоплюється такими словами, як **яснота, вагота, цвітінь, миготінь** та іншими подібними, що робить його поезію інколи важкою й холодною. Поезія — це не так техніка, як ота неописанна і незміренна щирість і теплота, якими поет полонить свого читача, заставляє його переживати разом з собою, — безпосередньо промовляє до читачевої душі.

Сумніваюсь, чи можна і чи доцільно поетам радити, бо ж справжній поет пише не на критикове й читачеве замовлення, а виключно на замовлення своєї душі. Але коли в якійсь мірі ця рада дозволена, то на мою думку Славутичеві можна було б трохи розвантажити свій вірш від накопичення вишуканих, але часто-густо штучних слів і зворотів. (Напр. "До серця бистрого биття рукою горне...')

Не зважаючи на вже чималий поетичний доробок, Яр Славутич, мабуть, ще далеко не осяг верха своєї творчости. Досьогочасна ж його творчість свідчить про його невтомну працьовитість, що дає надію споживачам поетичного слова сподіватися від нашого поета дальших успіхів. А ми тільки постараємось знайомити наших читачів з кожним новим досягненням Славутичевої музи.

П. Волиняк

Вол. РУСАЛЬСЬКИЙ

ВЕЧІР НА ХУТОРІ МАМАЇВКА

— Не знаєте, часом, де тут живе Мина Гайдар? — спитав Дмитро Полоз дядька, що стояв біля свіжопофарбованого тину й курив.

— Отой самурай? А чому ж ні? Он трамвай бачите? Он за тим дерев'яним будинком, бачите? То він там і живе.

Полоз подякував, але продовжував ще стояти, — його опанувала нехіть іти далі, він був збитий іронічним дядьковим тоном. Трамвай йому видався підозрілим, Мина Гайдар — убивцею.

— Це ми його так прозвали — самураєм, — додав дядько, ніби для виправдання. — Воює з сусідами і кожного допитує: "А ти на фронті був? То-то."

Вислухав Полоз дві дядькові історії: звідки він і хто він, і як власноручно збудував собі хату. Вислухав і третю історію — про трамвай Мини Гайдара. Купив він його з якимось фотографом, що живе в горах. Купили вони той старий трамвай, розуміється, без коліс, перерізали його надвоє — і в кожного вийшла хата. Мина Гайдар забив дошками збоку діру і пофарбував усе в зелений колір, — тепер на його землі стоїть пів зеленого трамваю, як свіжа копиця сіна.

Після довгих вагань, Полоз вирішив таки зайти до Мини Гайдара. Він ще пройшов кілька будинків зовсім порожньою вулицею, — збитою автами, ще не асфальтованою, — це була українська вулиця, отой самий хутір Мамаївка. Стояла знову спека, люди, певне, сиділи у своїх кімнатах, і нудились. Віддих океану був близький, але гарячий, Полоз подумав про холодний душ. Цей вечір не обіцяв ніякої зміни погоди.

Біля дверей трамваю він зняв капелюха і

прислухався. У трамваї стояв дитячий гамір. Полоз подумав мимохіть: "Коли ти переступив поріг чужої хати, то забудь, хто ти є. З тієї хвилини — ти напівособистість і слуга господаря".

Він постукав і відчинив двері. Він переступив поріг і вражений відсахнувся: Мина Гайдар повзав на підлозі, на четверні, на ньому, як на коні, сиділи двоє дітей: кирпатий хлопчисько і біловолоса дівчинка, дуже подібні між собою, як близнюки. Полоз зніяковів: він хотів уже повернутись і тихо вийти, та його нагло зупинив владний голос Мини Гайдара:

— Та зачини, зачини двері, а то прокляті мухи летять. Ти прийшов і підеш собі, а вони мене заїдять...

Полоз замнявся, причинив двері, і мовчки став. Діти в одну мить оточили його, і зовсім зблизька — знизу вверх — здивовано розглядали його червоне, спітніле обличчя. Мина Гайдар розігнав їх:

— Марш! Марш! Чоловіка не бачили? Такий, як і всі, тільки заяча душа в нього. Марш! Марш!

— Ваші?

— Ну, а чиї ж, скажи? Ясно, мої!

Гримнули двері, галас залунав уже надворі, і лише тоді Мина Гайдар подав Полозові руку:

— То ти вже й лисий?

— Лисий, як бачите, — ніяково підповів Полоз. — Життя обскубло, як погану вівцю.

— То-то. Скубе воно кожного, а я не даюсь. Нехай скубе таких, як ти. — і гостро-хитро подивився йому просто в очі. — Все нидієш? Тут тобі і сонце не так гріє?

Полоз перевірив свої думки, — він ніколи не випускав слів на вітер, — отак, для нічого; він любив усе гармонійне і говорив з витривалим спокоєм. Він спершу обдумував слова й речення, які мав сказати, потім випускав їх у світ — не говорив, а диктував:

— Найлегше прийти і поклонитись чужій землі, та найважче сприйняти її за свою. Коли б можна було це оперувати, як, скажімо, виразку в боці, то, може б, людина менше страждала.

— А ти не піддавайся чорним думкам, бо життя тебе колесом переїде. От згадаєш моє слово. Чорні думки — це хвороба. Їх і бійся. Такі речі лікують не хірурги. Не кажи.

— Воно, знаєте, важко щось довести. Рація завжди на стороні тих, що її не мають. Це ведеться ще від Ноя... Можете заперечити?

— Можу.

— От бачте.

Раз, два рази в рік він любив виговоритись перед кимсь, дати волю своїм думкам. Потім ніби зачинялись якісь внутрішні двері до його душі. Полоз жив сам, говорив сам з собою, без свідків і без наглядачів. Це була потреба його життя. І хоч говорив він так відверто не з кожним, Мина Гайдар явно викликав його на поєдинок.

— Знаєте, коли я ще мандрував по Німеччині, коли нудився в таборах, то думав, як наївний юнак, їхати до Парагваю. У дикі нетри. Мене все життя вабив острів Робінзона Крузо — Макатерра. Я хотів пройти пішли Аргентину і Чілі, а потім добратись до острова, обійти всі стежки, якими ходив Робінзон, знайти ту гірську печеру, у якій він коротав своє життя. А просто — відійти в минуле. Та сталось так, що я потрапив до Австралії, а тепер шкодую. Тут ніщо мене не вражає, ніяка екзотика. І нарешті... ви слухаєте? Колись, коли я ще жив в Україні, мені все, що лежало за темними межами кордону, видавалось екзотикою. Тепер, після десяти років походів по чужих землях, Україна мені видається найекзотичнішою. Це ніби якась вогняна пляма в глибокій ночі. Той вогонь я бачу, коли я сам у кімнаті. Це зустріч з минулим, так би мовити, при зачинених дверях...

Трамвай був вузький, старотипний, місця було мало навіть для одного, — це зауважив Полоз, коли сідав на стілець. Другий стілець тісно стояв між столом і ліжком. Він не міг ніяк додуматись, де ж сплять діти?

Мина Гайдар сів на ліжко. Він усміхнувся. Здавалось, позбавте його права усміхатись, він би життя своє почав з чернечої келії, — він би не витерпів і зчах. І згас. У цих коловоротах життя лише такі, як він, можуть ходити з піснею.

— Ти знаєш, — Мина Гайдар посміхався тепер не інакше, як до самого себе, — ти знаєш, собаки заліковують свої рани власною слиною. Лижуть, де болить. Ось так і я. Болить і мені часом, але я терплю мовчки, і на все знаходжу вихід: я кажу "як у нас", і переді мною ніби відкривається новий світ. Он зиму бачиш?

Полоз глянув на стіну: на нього раптом війнуло холодом. На стіні висіла картина української зими: дві хати зліва, завалені снігом. Сніг на дорозі. На дорозі людина пробиває собі дорогу. І морозна далінь.

— Цю картину я вішаю сюди лише літом. Лежу, дивлюсь, і австралійське сонце ніби не пече, а холодить. Я ще маю весну, але ти її побачиш зимою. Яка весна, якби ти знав! — Він стріпнув головою, довге, уже посріблене волосся, лягло йому навкіс на чоло. — Думав я собі так: прийшла війна, значить, влада зміниться, значить, і Мина Гайдар піде в люди. Почав я життя своє погано, то ж думав, бодай, добре його закінчити. А вийшло як? Підняв я в Сонгороді флаг революції. Чув? А що з того вийшло, ти не чув? Був я там навіть президентом, був же?

— І що ж? — ніяково, трохи лукаво посміхнувся Полоз.

—Народ мене не зрозумів. Дуже багато я страждав від того. Богдана б нам, Хмеля! А не було! Богданів то у нас багато, а такого не було. Нема ж?

Полоз витягнув шию і слухав, з цікавістю дитини, — це була ніби казка про вимріяний світ, чужий світ, зовсім не той, який він знав. Він пригадує добре лише початок і кінець війни. Все останнє було сном і маривом. Коли він десь, згинаючись, ішов під вогнем артилерії, висиджувався в підвалах під час бомбардувань, то все це йшло за простим законом логіки: іти туди, куди йдуть інші, робити те, що роблять інші. Три роки він просидів у глухому селі, у свого дядька, три роки блукав на Заході, завжди тримаючись на певній дистанції від лінії фронту, від більшовиків, яких панічно боявся. Він багато бачив, але нічого не пам'ятає. Власне, пам'ятає дуже мало — вчорашнє для нього існувало лише в історії...

— Невже все це правда, що ви розповідаєте? — наївно спитав Полоз.

— Бачиш мене тепер, який? — Він виставив свою голову наперед — на худе, темне лице лягла тінь від довгого волосся, ніс був гострий, щоки виголені до блиску. — А тоді я носив ось таку бороду, і всі мене звали "дідом генералом". Я тобі кажу: так було. А мій сусід, доктор Телюк, не вірить: "Який в чорта з вас генерал, Мино! Та ви ж простісінький солдат!" "Та я й був солдат. То, — кажу, — мене так дядьки величали "дідом генералом". От не брешу.

На дахові трамваю щось клювали шпаки. І насвистували. Мина Гайдар устав, ввімкнув світло, вийняв пляшку вина, витягнув хліб і ковбасу і шматок вудженої свинячої голови, і все те виставив на стіл.

— Пий!

— Я не п'ю, — сказав Полоз, — хіба часом... А от з вами вип'ю. — Він усміхнувся, бо хотів не так пити, як їсти. Ще зранку він вийшов до міста, — тоді він ще не мав апетиту, тепер відчув голод.

— Коли знаєш душу навиворіт — оце справжній друг! — патетично вигукнув Мина Гайдар. — Пий! Ти хоч і не балакучий, але я вже тебе знаю, що ти за птиця: отак можу сісти і написати твою біографію. Не віриш? Пий, пий! В Австралії в черзі не треба стояти за хлібом, його привозять і кладуть тобі під двері. А вином Мурай-ріка повна. Пий! Доктор Телюк правду каже: "Бігме, пити мусить кожний чоловік, але небагато, бо той, що часто заглядає у пляшку, зажиє собі водянки, а той, що не п'є — не вартий ломаного гроша".

На вікні зашелестіла фіранка, ніби зрушило її вітром, Мина Гайдар глянув у вікно: там яріли голівки соняшників, хтось протупотів за стіною трамваю.

— Цікавий чоловік, цей доктор Телюк. Виходжу я якось рано надвір, а він, у поті лиця, копає свій город. І бачу: все на мою землю завертає, все мої стовпці обкопує. Я й кажу йому:

— Пане докторе, ну, як це ви вкопались на мою територію? Стовпчики бачите, чи ні? Бачите, де межа, чи ні?

Він розгинається, витирає рукавом піт з лоба і вдивляється в мене через окуляри, ніби в телеграфного стовпа:

— А ви, Мино, альбо поприв'язуйте своїх курей, альбо поріжте. Нема ради. Ваші когути всю мені бульбу витягнули з землі.

— То за цей гріх ви в мене землю відміряєте? Як же вам не соромно, докторе! І взагалі, який ви в біса доктор?

Сусіди, знаєш, які? Тільки голос подай, і всі тут, і всі вже вішаються на тини, навіть по той бік вулиці: що з того буде? Чи не треба б викликати з Аделаїди поліції?

— Файно, файно, — каже доктор Телюк, — от я вам згадаю це. Пождіть. Я всіх чортів на вас навішаю!

А на другий день, бачу, стоїть доктор Телюк біля моїх соняшників, у вишитій сорочці, і кличе мене:

— Ходіть, ходіть, Мино, та скоро. Я ж іменинник сьогодні. Там ґалон вина, і польська вудка, і пиво, а випити нема з ким. Жінка в мене не п'є ніц, шкода, як скисне.

Отак і живемо. Пий! "Ой, гук, мати, гук", знаєш? Співай!

Вийшов Полоз від Мини Гайдара уже тоді, як стемніло. Піт йому заливав очі — з півночі, з глибокої австралійської пустелі, дмухав легкий, гарячий вітер.

У Мини Гайдара чорним блиском світились очі, він був зворушливо-балакучий, він ще затримував Полоза:

— Та посидь. У нас на хуторі і повітря краще. У місті ж, як у кам'яному мішку: ти ж там спечешся, висушить тебе вітер, знудить тебе ця ніч... А тут соняшники. — Йому дуже хотілось показати Полозові свій город і соняшники. — Це я сам садив, бачиш, скільки? Люблю їх над усі квіти. І своїм друзям я сказав — знаєш, що? Як умру, як умру колись у цій Австралії, то поставте мені пам'ятник і обсадіть соняшниками. — Він голосно розсміявся і слідкував за Полозом, чи вірить він, чи ні? — Що, страшно, Полозенку? Ти ж не Полоз, а Полозенко, правда?

Полоз зненацька повернувся до Мини Гайдара, він був вкрай здивований тим, що почув.

— Дивно, що ви й це знаєте...

— Знаю, знаю. Що ж тут дивного? Два дні тому був у мене один мій знайомий, — я й розповів йому, як ми з тобою зустрілись на Жайворонковому полі. А він і каже: "Та це ж Полозенко! Я його давно знаю. Дивак-чоловік!" Угадав? Чи, може, бреше?

Полоз відступився, натягнув на голову капелюха, — хміль випитого вина ще паморочив йому голову, він нічого певного не міг сказати про себе. Чи варто?

— Кому в дорогу, тому час, — сказав він дивно весело на прощання. — Я ще зайду до вас. Бувайте.

На вулиці він оглянувся, він бачив, як до тину, до Мини Гайдара, підійшов доктор Телюк, і на віддалі почув ще їх розмову.

— Що ви, Мино, таке собі в голову взяли? Заманюєте до себе моїх дітей, бавите їх там якоюсь кіннотою, а тепер я не маю ради стримати їх: "Пусти до дядька Мини", та й годі! Що ви собі думаєте?

— То не пускайте, — долетів до Полоза спокійний голос Мини Гайдара. — Чого ж ви пускаєте?

З темряви було видно Полозові лише дві темні постаті. Освітлений трамвай Мини Гайдара, ніби корабель, відступав у ніч.

Австралія, 1954

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

НА ОЗЕРА

...Коли твій човен покинув осоння й захлюпотів під парасолями старої лапастої верби (верба самотньо маячить серед глухої дичавини комишів), тоді ти помічаєш раптом, що небо ніколи не буває таке хрустально-голубе, як у серпні. І саме в цей момент життя запахне вранішнім запахом, і ти думаєш: чи не повертається буря твоєї молодости?

Колись, мільйони років тому (чи то був сон?), тебе тривожили очі якоїсь романтизованої дівчини, і ти йшов у білий сад, ішов похитуючись, мов п'яний — така солодка путь була перед тобою. Ти падав на землю й безумствував, бо ти згорав у пожарі першого неповторного кохання.

Але хіба ти думав, що все це ніколи не повернеться, і тільки раптом (під парасолями лапастої верби) перед очима твоїми вітром промчаться спогади? Хіба ти думав?

Так уклонись же цьому хрустально-голубому небу, що зробило бурю в твоїй душі і хоч на мить вивело на загублені доріжки твоєї юности.

А втім, життя таке барвисте, що кожному своя путь. Один сидить у б'ергальці й нюхає тютюновий дим за чашкою пива, другий фліртує десь з радянськими "мадам", третій мліє біля самовару й радіо-рупору останньої конструкції.

Я відпочиваю на полюванні, і тому покраса незнаних світів мені також відома, як і всякому фламаріону.

У суботу я одягаю ботфорти, перекидаю через плече патронташу, ягдашу і рушниці й кличу свою суку Нелі. Собака добре знає, в чому справа, і починає хвилюватись: лізе до мого обличчя, з вдячністю лиже мені руки й верещить. Тоді я одчиняю двері й дивлюсь на свого ірляндського сетера. Але Нелі не піде без мене. Вона скалить зуби й кокетує тоненьким вереском.

— Що з вами? — запитую я. — На якій мові ви говорите? На мові паризьких кокоток? Дуже приємно! Ви питаєте, чи я розумію вас? О, безперечно! Cela va sans dire!

Нелі робить кілька скоків по кімнаті. Тоді я рішуче кінчаю з цією церемонією й іду з дому.

На вулиці ми беремо візника, і за півгодини я вже за городом, на товарній станції. Сюди подадуть дачний потяг на степові полустанки, і за кілька хвилин ми остаточно розпрощаємось із шумом міських вулиць.

І вже тут, на дальньому пероні, я починаю перероджуватись. Я забуваю сіреньке життя сіреньких болів і турбот, і пізнаю інший солодкий світ. Мені так легко на душі, нібито я ніколи не знав тоски й терзаній. Дух моїх прадідів оживає в мені, і я, безтурботний, дивлюся на землю з висоти птичого польоту. Я їду туди, де мене чекає вільний степ, тихі задумливі озера, пісні на чумацьких дорогах і сміх безтурботних селянок.

Коли ми з Нелі приїжджаємо на станцію, там уже давно блукають ватаги мисливців, і давно вже верещать родичі мого сетера. Із степу летить бадьорий надвечірній вітерець і хвилює мені ніздрі. Нарешті подають потяг, і я лізу в мисливський вагон. Нелі махає хвостом і дивиться на мене ласкавими очима. Я розумію, в чому справа: вона просить допомогти їй забратись на верхню полицю.

— Добре! — кажу я й підіймаю її.

У вагоні стоїть неймовірний шум. В одному закутку співають старовинних козацьких пісень, у другому — якийсь мисливець розповідає анекдоти. Тоді в мені прокидається вовчий апетит, і я розгортаю пакунок.

— Ей, держи! Держи її, — кричать мисливці: то пробігла вагоном якась дівчина.

Нарешті потяг рушив. Перед очима промайнули кіоски, баби з яблуками (у вагоні страшенно пахне яблуками), промайнув семафор. Потяг вилітає в степ.

Коли місця біля вікон зайнято, я виймаю з ягдаша Горація й перегортаю сторінки. Мій епікурейський настрій цілком відповідає віршам римського поета. Іноді я беру з собою тургенівські "Нотатки мисливця", але перечитую в них тільки ті абзаци, де автор малює природу. Діялоги я обминаю й обминаю все те, що не відповідає моєму настроєві. Навіть на полюванні я не прислухаюсь до так званих "серйозних" розмов, і все, що я спостерігаю там, все воно світиться крізь рожевий димок моєї безтурботної епікурейської уяви. Сьогодні субота, завтра день відпочинку, і я тікаю від людей.

— Пробачте мені, дорогі друзі, — думаю я. — Але дозвольте забути про вас.

Потяг розриває простори й летить. Нарешті я бачу, що біля правого вікна звільнилося місце, і я поспішаю туди. Я притиснув чоло до скла й дивлюся в степ. Сонце пливе кудись за ярки, і спокійні кургани стережуть спокій безмежности.

Тоді надходить задума, і переді мною виростає наш посьолок, батько-мисливець і той прекрасний вечір, коли я перший раз поїхав з ним на полювання. Пам'ятаю, ми приїхали на луки вночі. Я думав, що це "Бєжин луг". Десь хропли коні. Наша підвода зупинилась у комишах. Кобилу випустили на пашу, а сами лягли на віз. Я довго не спав. Були міріяди зір, і я довго мріяв і дивився в небо. Потім я заснув. Сон був короткий і тривожний. А розбуркав мене постріл. Батько вже стояв у комишах і зустрічав ранішній перелет. Парувала ріка й десь загорався світанок. Пам'ятаю, я хотів тоді вмерти — так прекрасно було й так билося моє молоде серце.

Але все це так давно було! Батько давно вже лежить у могилі, посьолок навіки зник з мого горизонту, і мені залишається тільки згадувати їх. Та й згадувати мені треба обережно, щоб хтось не помітив. Моя путь уже теж заламується до могили.

Нарешті потяг затримує ходу: попереду нас перша вілла й полустанок. Я одриваюся від скла й сідаю на своє місце. Нелі положила лапу на свою голову й уважно дивиться на мене. Метушаться мисливці й біжать до дверей. Потяг зупинився.

— Вілла Стаховського! — кричить кондуктор.

Вилітають постаті — люди, собаки, вилітають клунки, і знову свисток. Потяг рушив, і знову біжать поля, луки й обрії.

На кожному полустанку лишається кілька мис-

ливців. Щодалі, то більше порожніє вагон. Я їду на дальній полустанок, на лиманські озера.

Напроти мене мовчки сидять селяни (у наш вагон уже заходять і сторонні люди). Тоді я звертаюсь до них, і ми перекидаємось словами. Вони дивляться суворо й похмуро, і я почуваю себе ніяково, бо мені вже здається, що я в їхніх очах зайва людина, яка зовсім непотрібна суспільству і так далі, і таке інше. Але я поспішаю одігнати від себе ці думки й переконую себе, що це зовсім не так.

І от наближається лиман. Нелі хвилюється, і я здіймаю її з верхньої полиці. Сонце ще стоїть на два метри від горизонту, і на вечірній переліт ми, очевидно, встигнемо. Ми зустрінемо його десь у дорозі, на степових озерах.

— Ви де будете? — питає мене якийсь мисливець.

— На Троватому! — відповідаю я.

Діялоги коротенькі, бо тепер уже не до розмов. Тільки маленький робітник із старенькою шомполкою ще регоче на весь вагон і з захопленням розповідає, як він сварився із жінкою перед виїздом. Вона, мовляв, страшенно репетує й завжди не пускає його. Біля робітника стоїть його синок і усміхається. Ця парочка мене завжди зворушує. Але, коли потяг прогремить залізничним мостом, я вже збираюся і поспішаю на ганок.

Нарешті замаячив і наш полустанок. Потяг пішов поволі й зупинився. Ми висипаємо на перон. За стаційними будівлями вже стоять підводи, і тихо іржуть коні. Частина мисливців почвалала пішки, частина сідає на вози й їде на лиман.

Мене завжди зустрічає бабуся із мисливської хати.

— Ах ти, моє соколятко! — говорить вона і влаштовує на возі сіно.

Я тисну бабусі руку, розпитую, що, як і сідаю на воза. Туди ж плигає й Нелі. Ми рушаємо в степ. Рушають і інші підводи — з криком, гамом і піснями. Потяг заревів востаннє. Потім майнув чорним хвостом і зник за поворотом. Станція осиротіла. Але я ще поглядаю на неї. Інші мисливці, очевидно, не цікавляться цим забутим степовим полустанком. Мене ж він завжди тривожить і викликає багато спогадів. Я взагалі не можу спокійно дивитись на станцію, бо по станціях пройшла вся буря громадянської війни. На станціях так недавно люди вміли вмирати, і вони вміли так надзвичайно жити.

— Ну, розказуй, синку, що там у вас у городі, — каже бабуся й тут же, не дочекавшись мого оповідання, починає виливати свої селянські болі й радості.

— Ну, а як же дід Зідул? — питаю я про її чоловіка.

Що ж Зідул? Зідул, мовляв, шкандибає потроху. Вчора був тамто, сьогодні їздив по сіно. Приходила сваха, трохи випили. І бабуся регоче. Вона теж любить випити, і особливо в компанії.

Тоді переді мною виростають милі й далекі постаті Пульхерії Іванівни й Афанасія Івановича, що так тривожили колись Гоголя. Я думаю, що ці постаті безсмертні й що Зідул і бабуся — це тільки варіяції одного й того ж типу.

Навколо нас фантастичний степ. Гостро пахнуть бур'яни. Бабуся поганяє коника.

Тоді я бачу мертві краї, "старосвітських поміщиків" і гоголівських старичків. Я бачу Пульхерію Іванівну, Афанасія Івановича і їхній домик. Він стоїть тепер (чомусь) над кручею. Внизу духмяна ріка, далі піски, як нова Сахара. Збоку стоять Сорочинці — ті краї, де блукала колись "червона свитка". Ліворуч — сам славетний Миргород. Коли ясна погода, за кучугурами, крізь марево, гоголівський край, як на долоні.

Мені здається, що я теж бував у Афанасія Івановича. Тут живе тепер його якась троюрідна праправнучка. Вона глуха, столітня й тихо доживає віку, і домик теж похилився під вагою віків — от-от завалиться. Праправнучку не зачепили наші осінні м'ятежі. Тільки там, у старій халупі з химерною вивіскою "сільська рада" та в бур'янах на майдані метушиться чуже життя — то піонери і якісь ще комольці тривожать старосвітську мертвоту. І чути — ще повелись комісари. Але не з тих часів, коли в ніч під Різдвом чорт сховав місяць у кишеню, а зовсім інші, незнані. До Афанасія Івановича, власне до його глухої праправнучки (старичка давно-давно нема, тільки чебрець на могилі пахне), приходить зрідка десятник. Проте й він зветься тепер сільським виконавцем.

Біжить коник. Бабуся раптом заспівала. Вона заспівала своїм старечим голосом:

— Ой, на горі та женці жнуть,
А попід горою, попід зеленою козаки йдуть...

Тоді переді мною знову виростають забуті постаті й деталі. Я бачу древні етажерки, що на них під густим серпанком пилу лежать старовинні пожовклі книги, чую, як хрипить годинник своєю старовинною зозулею. Чи не Пульхерія Іванівна так тепло глянула на мене? Чи не Афанасій Іванович киває мені з вогкого кута?..

— Чиї це дині так запахли мені? — думаю я.

Ми їхали повз баштан. Загавкав собака, і я прокинувся від задуми. Моя бабуся аж заливається своєю піснею. Попереду нас маячать підводи.

Ми вже проїхали верстви три, і я прошу бабусю зупинити коня. Вона зупиняє, і ми з Нелі йдемо вбік. Ми наказали нашій бабусі зробити нам вечерю й зустріти нас на порозі своєї хатки. Відси до лиману дві верстви, і ми з Нелі дійдемо пішки. Зараз ми йдемо на степове озерце, що праворуч, і там постоїмо на вечірньому перельоті. Ми йдемо на Надплесне, що його вже тепер нема. Як і багато степових озер, воно навіки зникло з мого мисливського горизонту. Щороку я гублю радісні води, а за ними всихають і рештки струнких комишів та пишних осок. І на мою вразливу душу злітають метелики жури, бо ж так недавно, так недавно все це було.

Я любив зустрічати вечірні перельоти на цьому озері. Коли на дальню ріку спадали липкі тумани й води тихо парували на захід, тоді вогняна куля прекрасного сонця пливла за ліси — туди, за Атлантику, за океан. Надходив вечір. Моя старосвітська бабуся годувала мене кавунами. Я брав рушницю і йшов у степ. Дорога бігла повз табір вітряків, минала цвинтар і пересікала далінь біля

багаття, що раптом спалахкувало серед степу. Тоді на глухому полустанку кричав паровик, і пролітала стьожка вогнів. Нарешті надходило Надплесне. Я стягував на ботфортах реміні й брів у болото. Сторожева стоянка була на сході, так що переді мною стояло все озеро, і було воно в багрянцях вечорової зорі. Над озерм пливла м'яка й тендітна тиша. І тоді в селі дзвонили до вечірні. На небі вже булькали зорі, і з степу йшов легкий димок пожарища. Починався перелет. Таємними кажанами носились над водою чирята. Моя "бельгійка" раз-у-раз розривала пострілом матовий присмерк...

Це були чудові вечори, і я їх ніколи не забуду. Але Надплесне вже давно висохло. Вже давно там, де пахли осоки, і своїм запахом викликали химерні асоціяції, вже давно там ріже землю прозаїчний і могутній трактор. І тільки я, як невгомонний дон-Квізадо, все шукаю нових ілюзій до нових невідомих берегів.

— — — — — — — — —

...Нелі захвилювалась і раптом зробила стійку. Зірвався перепел. Я вистрілив і промазав. Нелі повернула голову й докірливо подивилась на мене. Вона так докірливо дивиться на мене, що я мимоволі переводжу очі в інший бік: мені соромно. О, Нелі вміє присоромити свого двоногого товариша!.. Тоді ми йдемо до озера мовчки. Я ніяк не наважусь поласкати свою суку, а вона теж почуває себе ніяково. І тільки другий вдалий постріл остаточно помирить нас.

Сонце вже лежить на горизонті грандіозною червоною трояндою і збирається на ночівлю. По степу метушаться маленькі вітерці. З далекого села зрідка долітають парубочі й дівочі вигуки.

— Бац! Бац! — чую я навкруги.

Потім сонце ховається, і тільки ледве помітний слід його залишається на заході. Я ще кілька разів "промазав", але я вже не бачу очей моєї Нелі, і до того ж на ягдаші мені висить двоє чирят. І потім я давно вже не стежу за перельотом — я слухаю степ. Постріли рідіють і, нарешті, їх не чути. Перельот скінчився. Наді мною стоїть зоряне небо, і десь блимають степові вогні.

— Нелі! — кличу я суку, і ми поволі йдемо до лиману — туди, де нас зустріне бабуся і її пахуча вечеря.

Дві верстви ми проходимо скоро. От уже ми дійшли оселі й бредемо глухою вулицею. Гавкають собаки, по хатах жевріють каганці. Ми обминаємо старовинну козацьку церкву. Десь кахикають парубки й верещать під повітками дівчата.

Нарешті ми бачимо хату наших старосвітських друзів. Біля хвіртки нас зустрічає дідусь Зідул.

— Здрастуйте! — каже він. — З качками вас... Чи, може, не пощастило?

Я передаю йому двох чирят Але він хитає головою і скаржиться: раніш, бувало, як зробиш один постріл — то й десять качок, а тепер тільки порох переводиш. Це — традиційна зустріч, і я на неї, як завжди, "підтакую".

Тоді ми йдемо до хати, і на порозі нас зустрічає бабуся. У хаті пахне смачним борщем. Я виймаю з ягдашу пляшку з горілкою, і ми сідаємо вечеряти. Зідул інформує мене, як стоїть справа з лиманськими озерами. Завжди буває так, що "вчора" було страшенно багато дичини, а сьогодні „щось" мало. Тоді я питаю, скільки ж Зідул „вчора взяв". Дід зідхає й каже:

— Та одного поганенького куличка.

— У чому ж справа? — питаю я.

А справа, бачите, в тому, що йому вже перестали очі служити. З такими очима, мовляв, багато не вб'єш. Потім він розповідає мені кілька мисливських анекдотів. Ці анекдоти я чую вже в сотий раз, але я їх вислухав і тепер з охотою. Зідул завжди розповідає їх, як правду, і мені хочеться йому вірити. Мені так хочеться вірити, що я нарешті й вірю.

— Це ж така наївна брехня, і стільки в ній наївної дитячої правди, — думаю я парадоксами.

Нарешті фляжка моя порожня. До мене тис-

Леонід ПОЛТАВА

МАТЕРІ

Того, не нами вибраного дня,
Під крики батарей і грім на видноколі —
Раптово згаснула перонна метушня
І зникло все,
Крім двох
Байдужо-тоскних колій.

І розколовся неба сизий лід...
І голуба крилом — ген-ген твоя долоня,
Що все життя тепер
Летить мені услід
Над тишею полів
І брязканням вагонів.

Це так, щоб згадувати:
Близько ти була,
Та все досяжне ми так мало ціним...
Мела метелиця. Замети намела.
І згадуєшся ти, тоді, як провела
Навіки, назавжди із України.

Ні! Не навіки!
Над трудним життям моїм —
Твоя долоня, мов благословення,
Мов пригадка про наш далекий дім,
Про юний вік, про втрачене імення...

І ось вона — долоня осяйна —
Вже спереду життя мого трудного!
То,
        час опереджаючи,
                                        вона
Указуб дорогу до ясного,
Не кимсь,
                а нами вибраного дня!

О, як нам тісно у широкім світі,
Що так нагадує набитий патронташ.
Прегарний тут асфальт —
                        та надто перегрітий,
Прегарний небозвід —
                        та надто він не наш.

А вдома — з станції ми підемо ледь світ,
Коли ростуть поля і пахне конюшина...
Тоді, в молитві, зверненій на схід,
Ми скажемо, що є великий світ,
Але найбільша в світі —
                                        Батьківщина.

28. І. 51. Париж

неться Нелі, і я їй кидаю два шматочки м'яса. Вона з подякою дивиться на мене й лягає біля моїх ніг.

На дзвініці дзвонар б'є одинадцять. Тоді бабуся вносить у кімнату солому, і я лягаю на ній. Завтра, ледве засіріє, Зідул підійде до мене й скаже підводитись. Ми заберемо рушниці й помандруємо на озера. А сьогодні я лежу на соломі, і мої мислі пливуть по хатці моїх старосвітських друзів.

— У чому справа? — думаю я. — Чому я з такою світлою радістю їду сюди?

Але відповіді я не знайду. У кутку вистукує цвіркун, десь на вулиці співають дівчата — і все це як якась дитяча казка. Мислі мені в'яліють, і я починаю засипати. І тоді приходить мені мисль, що мої старосвітські друзі просто туман фантастики, що вони зовсім не живі люди, що це тільки тіні справжньої людини.

— Цебто? — знову запитую себе. — Виходить, що мій відпочинок — це не що інше, як порожнє й мертве місце в моєму коротенькому житті?

Але й тепер я не знайду відповіді. Мислі мені зовсім зів'яли. Збоку шарудить солома — очевидно, кошеня блукає по хаті. Крізь сон я бачу клаптик зоряного неба й лежачі силуети моїх старосвітських друзів...

...Але на світанку я підводжуся бадьорий і веселий і з надією дивлюся на бабусю й Зідула.

— Ну, Нелі, сьогодні пополюємо на славу, — кажу я ірляндці, і ми йдемо за дідом. Нас випроважає, як і завжди, наша мила бабуся. Тоді кричать півні й стихають парубочі вигуки.

Зідхає півтемрява. Ми довго йдемо вуличками. Зідул пахтить люлькою й мовчить. Нас обминають хатки, повітки. Де-не-де знову жевріють каганці. Нарешті ми виходимо в степ і тоді перед нами блищить матове срібло озер. Ми вже на лимані. За кілька хвилин я буду з Нелі різати човном тиху поверхню комишуватих вод.

— А ранок добрий! — каже Зідул. — Качки підуть із сходу.

Тоді десь уже розривається постріл, і луна біжить на озера. Ми прискорюємо крок. Свіжий вітерець пестить наші обличчя. Нарешті під ногами забулькало. Мій старосвітський друг передає мені весло, кладе в човен солому, і за хвилину я на воді.

Десь просвистіли чирята. Десь закричав кулик. Нелі тихо завищала. Тоді я глибоко, на всі легені, зідхаю й починаю свою напівфантастичну путь.

„...А на мене лізуть гадюки."

Наклепникам на М. Хвильового в альбом

"Мені сняться зелені сни — навкруги простори, а на мене лізуть гадюки. Я їх б'ю, а вони лізуть. Я не символіст, а вони на мене лізуть". (М. Хвильовий, Редактор Карк.)

Хвильовий Микола (1893-1933). Український письменник-публіцист. У 1921 р. виступив як поет, потім перейшов на прозу. Перша збірка новель "Сині етюди" (1922) присвячена революційній тематиці, але за своїм ідейним змістом являє націоналістичне перекручення революції та апологетику буржуазного націоналізму. Хвильовий змальовував революцію, як стихійний бунт і продовження історичних "національних" рухів (козацькі війни), як неминучий етап у боротьбі за велику національну Україну. У романі "Вальдшнепи" (І-ша частина надрукована у журналі "Вапліте", 1927) Хвильовий розвинув ідею про те, що Україна не переживала капіталістичного етапу розвитку і тому, щоб стати великою нацією, повинна цей період пройти прискореним темпом, ставши на шлях фашизму.

До періоду 1925-27 рр. стосується серія літературно-полемічних памфлетів Хвильового (збірн. "Камо грядеши", "Думки проти течії"), де він висував реакційне гасло "азіятського ренесансу", проводив основні засади буржуазного націоналізму та теорію боротьби двох культур (української та російської), орієнтуючись на капіталістичну "Европу" проти "Москви", ідею створення "единого національного фронту". У пізніших сатиричних творах (оповідання "Іван Іванович" та інші) націоналістичні настанови письменника сполучались з троцькистським наклепом на партію та на радянську дійсність. Хвильовий був організатором літературного об'єднання "Вапліте", після ліквідації якого (1927) ідеологія хвильовизму була представлена в літературі організаціями "Літературний ярмарок" (1928-30) та "Пролітфронт" (1931).

("Сов. большая енциклопедія", 1935)

"Коли Україна пройде той закономірний і природній процес, державний процес самовизначення і ствердження, який пройшли і проходять тепер усі народи Европи? Без цього годі говорити про будь яку національну та соціяльну справедливість. Порожнім брязкотом про інтернаціоналізм не прикриєш питання, що його висунуло життя." (М. Хвильовий, "Камо грядеши", 1925).

"Наклепник тричі шкідливий: тому кого знеславлює, тому, хто його слухає, і собі самому."

Св. Василь Великий

"Люди, що завжди чогось гніваються, що завжди чогось бояться, — що піддаються пристрастям, — не вільні душею. Хто ж не вільний душею, той, дивлячись, не побачить, слухаючи, не почує, вкусивши, не почує смаку."

Конфуцій

"Наклеп — двосічний меч, що вбиває й ранить направо й наліво, не минаючи й того, хто ним орудує."

Альонсо Кріадо

"Від російської культури, від її стилів, українська поезія мусить якомога швидче тікати".

М. Хвильовий, "Апологети писаризму")

"Коли західньо-европейські пролетарі із захопленням дивляться на прапор, що повіває в Москві, український

комуніст Хвильовий не має нічого іншого сказати на користь Москви, крім того, як закликати всіх українських діячів до втечі від Москви. Що ж говорити про інших українських інтеліґентів з некомуністичного табору, коли комуністи починають говорити й не тільки говорити, але й писати в нашій радянській пресі словами Хвильового?" (Й. Сталін, 1926 р.)

"З другого боку, наша Евразія завжди стояла далеко від третьої культури, і пробудження її енергії. Більше того, оскільки Евразія стоїть на межі двох великих територій, двох енерґій, остільки авангардом четвертого культурно-історичного типу виступаємо ми." М. Хвильовий, "Україна чи Малоросія")

"Суть була в тому, що саме Україну вважав Хвильовий тим центром, що дасть синтези тим молодим національно визволеним і усвідомленим силам Сходу і що це нове мистецтво, новий стиль, перекинеться з України в усі частини світу. Україну вважав Хвильовий не випадково центром того майбутнього ренесансу"... (Святослав Гординський)

"Я нова людина нашого часу. Я одна з тих молодих людей, що як гриби виростають біля ваших ком'ячейок і яких ви не помічаєте."

"Ви, звичайно, скажете, що я проповідую ідеологію нової буржуазії — хай буде по-вашому. Але й буде по-моєму, бо ми — я й тисячі Аглай у спідницях та штанях — не можемо далі жити без повітря." (М. Хвильовий, "Вальдшнепи" ч. І)

М. Хвильовий — підголосок буржуазії та куркулів, "які покладають свої надії на реставрацію буржуазної влади в Україні силами збройного чужоземного імперіялізму." (Секретар ЦК КП(б)У Л. Каганович, 1927 р.)

"Хвильовий хоче розпалити море національної боротьби, і залізом і кров'ю повертати історію України на нові шляхи". (А. Хвиля, культпроп ЦК КП(б)У.)

"...Азіятський ренесанс визначається не тільки відродженням клясичної освічености, але й відродженням сильної й цільної людини, відродженням нового типу відважних конквістадорів, що за ним тоскує і европейське суспільство." (М. Хвильовий, "Україна чи Малоросія").

"Молодь мусить бути етично чистоплатною. От наші поради й висновки для "молодої молоді". Ми віримо, що вона, яка гряде утворити могутній ренесанс, піде нарешті тим шляхом, що його вказує історія." (М. Хвильовий, "Камо грядеши?")

"Неси наші мислі в найглухіші закутки республіки і всюди підтримуй нас. Тільки спільними зусиллями ми виведемо нашу "хахландію" на великий історичний тракт". (М. Хвильовий, Памфлети).

"Навіщо ж ви нацьковуєте цю молодь на Хвильового? Навіщо ж ви її держите в темноті й не скажете їй, що самих творів Ленінових для мистця дуже й дуже замало? Чому ви не порадите їй звернутись до Зерова?" (М. Хвильовий, Памфлети).

"Навкруги тайга азіятської Хохландії і темна "малоросійська ніч". "Когда же придет настоящий день" — покищо невідомо. (Боже мій, "когда же придет настоящий день?" ще раз можна вигукнути у тьму за Добролюбовим). (М. Хвильовий, Памфлети).

"Все сплелося в один терновий вінок. Тоді я кладу цей терновий вінок на свою похилену голову і йду на Голготу. Але... книжники й фарисеї знову наздоганяють мій надзвичайний патос. Я чую удари глуму й падаю, стікаючи кров'ю. Це бачу, мов крізь сон... Але вперто й неухильно з терновим вінком на голові йду і йду на Голготу". (М. Хвильовий, Санаторійна зона).

Підводиться прекрасне сонце відродження, і ми тиснемо руку тобі, невідомий товаришу!" (М. Хвильовий, Памфлети).

"Оскільки українська нація кілька століть шукала свого визволення, остільки ми розцінюємо це, як непереможне її бажання виявити й вичерпати своє національне (не націоналістичне) офарблення". (М. Хвильовий, Памфлети).

"Ще раз і ще раз: воїстину прекрасне життя. І коли я умру й на могилі положите пучок чебрецю — знайте: я воскрес." (М. Хвильовий, "Арабески").

"Умираю, бо люблю життя". (М. Хвильовий, Передсмертний лист до родини).

ГРЕКО-РИМСЬКІ МОТИВИ
(Дистихи Хвильового)

Довго дивився довкола
Наш невгомонний Микола,
Далі розклав пасіянс:
"В Азії йде ренесанс!
Йолопи. Ваша халтура —
Не европейська культура.
Тільки в моїй Вапліте
Література цвіте!
Вилупки з неопросвіти!
Ви дикуни, троглодити!
Кожний пастух-свинопас
Преться й собі на Парнас.
Хто не складає сонетів
Геть його з-поміж поетів!
Вам, куркульня-писарі,
Місце на Лисій Горі.
Неуки з "Плугу" і з "Гарту",
З вами й возитись не варто,
Тільки псуєш собі кров...
"Енко" — не те, що Зеров!
Вчіться художнього слова
В Рильського, в мене, в Зерова, —
Може ще й декого з вас
Пустимо ми на Парнас."

Д. Загул

С. ПИЛИПЕНКО

Будь же, папашо, мов камінь, —
Йде Хвильовий з кулаками;
Сором буде нам і сміх —
В "Плузі" не вдержать чепіг.

В. Атаманюк

"Плуг" — спілка селянських письменників, творцем і головою якої був байкар С. Пилипенко, якого звали "літературним плужанським батьком". С. Пилипенко пізніш був розстріляний.

"Гарт" — спілка пролетарських письменників України, яка з інших позицій, але разом з плужанами виступала проти Хвильового й ваплітян, підтриманих неоклясиками на чолі з М. Зеровим, у відомій всеукраїнській літературній дискусії, яку розпочав М. Хвильовий.

Ред.

А. ЛЮБЧЕНКО

ЩОДЕННИК

6. 4. (1944)

А. Д. нема і речей нема. Рух через Сянок дедалі сильніший. Вже тепло, перепадає дощ, болото. І військо і втікачі перевтомлені, забризкані, забруджені. Квітень пахне справжньою весною, весна ж — лихом, голодом, хворобами.

Вдень на майдані слухав радіо — більшовики звернулись до румунського уряду з пропозицією піддатись. Уявляю собі тамтешню мітингову дійсність: дайош Румунію! Дайош Балкани і Европу!

Спостерігаю серед місцевих українців обивательський переляк і чисто-філістерське горе: треба розлучатися зі своєю хатою й хатнім набутком. Для багатьох з них це проблема життя й нежиття. Вони, звикши до теплих своїх куточків і затишного у певних вигодах існування, не можуть тепер уявити собі, як вони без цього існуватимуть. Є, звичайно, й інші серед (них), є люди з досвідом минулої еміграції. Але це — цілковита меншість. Загал (мова про інтелігенцію) донедавна ще хизувався, бравував тим, що, мовляв, візьмемо наплечники, кия в руки і гайда. А тепер, як до діла, то й хвацькість зникає, завзяття падає. Натомість постає неспокіой, розгубленість, аж ніби тваринний страх.

А тим часом уся майже Україна вже півроку йде зі сходу на захід — величезний хресний шлях переходить — величезний і в стражданні та в терпінні величний. Важко тільки зрушити з місця. А далі — вже котиться людина по інерції. І хто зна, чи в цьому велетенському поході не знайде нарешті наша людина свого єдино - правдивого шляху? Через неминучість до однозгідної мети.

9.4. (1944)

Є Д., є речі. Але поява того й того абсолютно нічим не пов'язана між собою. Д., як виявляється, речей зовсім не шукав, а їздив до Львова та ще кудись у зовсім інших особистих справах. Повернув він ще перед двома днями, але не показувався, бо речей не було. Коли ж стало відомо, що речі прибули, він також з'явився. Я навіть здивований, що речі справді прибули — не ждав уже. Коли б відступ продовжувався тим же темпом, що був почався, на залізниці, звичайно, счинився б рейвах, і цих речей я вже ніколи не побачив би. Ну, тепер хоч маю що постелити і чим укритись. А при циганському житті це багато важить.

Отже, справи на фронті кращають. Кинуто, як розповідають, нові свіжі частини. Безнастанно йдуть потяги й обози з військом та амуніцією на схід. Через Сянок вертають на захід розбиті, розладнані частини і десь недалеко за Сяноком переформовуються. Біженців на підводах уже не видно — то були фольксдойчери, яких німецька влада запобігливо вивозила на захід, — не дарма з ними їхали німецькі вояки, як охорона. Наших, звичайно, так не везли б, а чим дужч — до табору. Лінія фронту Ковель-Броди-Тернопіль уже держиться незмінно другий тиждень, і ця стабілізація досить показова. Зате в Румунії не гаразд: Молотов звернувся до румун з пропозицією скласти зброю, а Черчіль, як подає німецька преса, підтримує його. Рух на залізниці знову наладнаний, хач бувають великі запізнення, бо доводиться передусім перепускати воєнні ешелони. Починається зворотній рух утікачів — на Львів. Німецька влада начебто наказала вже низці установ вертати до Львова й негайно розпочинати працю. Окремі урядовці теж дістають виклики назад до праці.

Я вирішив перебути тут Великодні свята і по святах негайно рушити до Криниці. Хвороба не минається, хоч я всіляко борюсь із нею. Сьогодні вночі знову вонітував неймовірними квасами. Дитина теж, дарма, що лікується, не може позбавитись захворювання (до того ж прилучився ще коліт). Найгірше те, що живемо в холоді і не можемо в цих циганських умовах бодай приблизно встановити той режим, що нам, хворим, конче потрібен. Думаю, що в Криниці це буде можливе, тим паче, що почалось загальне відпруження, отже, по святах, як мені здається, почнеться й чимале звідти відтягнення.

Д. другу ніч спить у мене, бо там, у родичів, до яких з'їхались інші численні родичі-втікачі, у тій маленькій кімнатці і кухні взагалі й стануть ніде. Все ж таки, порядний, симпатичний він чолов'яга, — дивлюсь отак на нього, розмовляю з ним і переконуюсь у цьому.

10. 4. (1944)

Вчора надійшла чутка, потверджена кількома приїжджими зі Львова, що Львів було бомбардовано. Бомби упали нібито в районі Політехніки, Єзуїтського саду й театру. А чому не на двірець? Це якраз дивно і тому думаю, що в чутках цих є перебільшення. Кажуть, що налітали яких 500 самольотів. А хто їх рахував? Ну, значить — 50 насправді, або й... 5. В усякому разі щось там мусіло бути — і дивно, зрештою, чому більшовики досі не налітали. Пам'ятаю весну 1942 р. в Харкові і невдалий наступ Тимошенка. Тоді відразу засипали місто бомбами й не вгавали цілу ніч. Очевидно у "товаришочків" тепер з авіяцією діло слабке. Кажуть так само, що й Дрогобич зазнав бомбардування десь передучора, але не дуже ефектовно. Кажуть, що на схід безнастанно йдуть ешелони свіжого війська, залізничний рух для цивільного населення тимчасово припинено, бо залізниця перевантажена військом. Видко, німці, за всяку ціну хотять стримати більшовиків. Поможи їм, Боже!

А через Сянок тим часом ідуть та йдуть на захід зужиті вже, напівзруйновані транспорти й перевтомлене, в брудному одязі військо.

Вчора увечорі знову був . . . ., у нього велика неприємність: дружина передчасно (на 7-му місяці) родила за допомогою лікарського втручання мертву дитину. Був син. Але він сприйняв це, як належить мужчині, — хоч і здосадуваний, проте намагається бути спокійним. Я співчував, заспокоював, висловив зрештою думку, що мати си-

на — дуже приємно й для нації корисно... А наступлять кращі часи, народимо ще синів, бо це тепер конечний наш обов'язок після такого жахливого винищення нашого народу. Він цілком погодився зі мною і, підтриамний морально, дружньо заспокоєний, помітно повеселішав і пішов... Між іншим, розповідає, що в лікарні, у родильному відділі лежать, за винятком двох польок, **лише українки** (підкр. авторове. Ред.), і переважна більшість новонароджених — **хлопці.** Одне й друге — дуже знаменнні явища. Передучора увечорі до кухні з'являється, наприклад, подружжя просто з потягу. Обоє молоді, страшенно перевтомлені, знервовані, а в неї на руках немовля. Пізнаю цю бльондинку, і вона мене пізнає: артистка з одеського театру, що торік була в Моршині (якраз у цю пору), де перебував і тесть її, дуже симпатичний професор ...... Виявляється, що вони перед двома тижнями виїхали зі Львова, але мусіли затриматись у Стрию, бо їй припало родити. Теж хлопчик. Тепер вони рушили далі, але мали досить невдалу дорогу, з великими неприємностями.

12. 4. (1944)

Віддано Одесу, взято назад... Делятин. Але серйозніших подій на ближчому фронті нема. Все ж таки започатковано якусь бодай часткову стабілізацію. А втім, відомості сюди доходять так скупо (більше, звичайно, сплітож), що докладніше зорієнтуватися неможливо.

Одвідав п. О... в лікарні — лежить жовта й сумна. Попробував трохи її заспокоїти. Здається, моя візита її справді дещо підбадьорила. Жаль її. Дивився на неї, на її запалі, неспокійні і скорботні очі і думав: жінки мають у собі багато чого поганого, багато прикростей завдали вони мені особисто, але оця їх материнська місія, що пов'язана завжди з таким болем, стражданням і небезпекою, мимоволі примушує багато чого їм дарувати і шанувати їх. Стара історія, хитро-мудре коло, у якому безнастанно й безвихідно крутиться людство.

Снився батько (це рідко буває) і Ніна, хаплива та затривожена. Завжди жалію, що так рано втратив батька. Хоч крутий був характером і ...., але безперечно — людина не буденна. І його здібність фахова (кращого ж лимаря не було в усій окрузі), і його пристрасність в коханні, що завдала йому стільки прикростей у стосунках з жінками, і його вічні поривання кудись уперед, що спонукали до невдалої подорожі аж до Америки, і його талановита гра на гітарі, спів і навіть... писання віршів (наподіблювання Шевченка), і драматизм його життя уже в нашій родині, і багато-багато інших моментів яскраво свідчать, що стояв він уже далеко поза межами ординарного передреволюційного селюка, тільки через брак освіти й пригнічуючий тиск філістерського, відсталого оточення, не міг висмикнутись на просторішу, яснішу путь. Хапався, метався, ненавидів, любив, фантазував і тут же розчаровувався — одне слово, хотів раз-у-раз брати життя за барки, кидав йому виклик і, раз-у-раз подоланий, дуже мучився. Мати його тільки засуджує, бо зазнала від його стільки горя! Але й мати в чималій мірі винна... Хотів би я, — ах, як хотів би сісти оце поруч із батьком та докладно поговорити.

У комітеті зустріла мене цими днями панночка, що служить тут і була в Моршині на лікуванні якраз тоді, коли мене заарештували. Сплеснула долонями, схвилювалась, аж зблідла, пильно придивляється до мене й тут же, при всіх починає розповідати, як то було. Каже, що всі тодішні моршинські відпочивальники, на очах яких відбувалась ця історія, дуже схвильовані були, дуже мені співчували і дивувались, що я так спокійно, незалежно, навіть гордовито поводжусь, що я міг сісти під доглядом двох представників Гестапо до столу і спокійно з'їсти обід, спокійно з усіма попрощаитсь і взагалі триматись так, ніби все це для мене — дрібнички. А коли мене повезли, то, каже, — сіли вони всі обідати й не змогли. Якась жінка заплакала, заплакала голосніше друга, третя, кинули їжу й пішли, а за ними, так само не ївши, пішли й мужчини, пішли майже всі з їдальні. Плакала й прислуга (ці почали плакати ще, коли я обідав), плакали й увечорі, не вечерявши. Тяжкий настрій охопив усю оселю. Другого ж дня дехто кинув оселю й виїхав, потім, не відбувши терміну, виїхали й інші. Один лише директор К... та його дружина (полька) поводились інакше, дорікали відпочивальникам за таке їхнє співчуття, застерігали й пробували налякати, з таємничістю натякаючи, ща я — великий злочинець. Отака гниль на гидь!

ДЕ ЗИМУВАЛИ УКРАЇНСЬКІ ПТАХИ

Небагато птахів залишається в Україні на зиму. Більшість їх з настанням холодів покинули рідні місця і подались у далеку путь, до теплих країв.

Де ж зимують пернаті мешканці наших лісів, полів, садків?

Одні зних, як от: жайворонки польові, плиски, дрозди, помандрували не дуже далеко — на узбережжя Середземного моря.

Погані літуни — перепілки з великими труднощами перелетіли Чорне море, подолали гори, щоб добратись на місце зимівлі в Північній Африці.

За десятки тисяч кілометрів від рідних місць, у Південній Африці, зібрались ластівки, дрімлюги, чорногузи.

У країнах Південно-Західньої Європи зимують шпаки, граки.

Маленькі пташки — вівсянка-дібровик, зелений вівчарик з українського Полісся подолали величезну відстань, щоб потрапити на зиму до Південного Китаю.

В Африці, на острові Мадагаскар, зимує золотиста іволга.

Деякі наші кулики зиму проводять в Індії. Багато качок, гусей, чайок, чапель та інших птахів зимує в межах СРСР.

На узбережжі Каспійського моря, в районі Гасан-Кулі і Ленкорані, в місцях скопища цінної пернатої дичини створені державні заповідники, завданням яких є охорона птахів на зимівлі і під час перелетів. Цим же цілям служать заповідники України: Чорноморський і Азово-Сиваський, де збираються холодної пори року тисячні зграї різних водоплавних птахів.

Л. СМІЛЯНСЬКИЙ

ЗОЛОТІ ВОРОТА

(Продовж. з попер. числа)

Вночі у нас народився син. Муки і побоювання змінилися радістю. Звичайно, я знову не можу заспокоїтись. Я мусив бачити сина і Мар'яну. Вночі в клініці ніхто не бажає зі мною розмовляти. Я блукаю навколо до світанку. Потім пишу Мар'яні божевільну записку і вмовляю санітарку передати. Дістаю таку ж божевільну відповідь... І ось я біжу до саду клініки, лізу на самий верх дерева, а дружина в вікні третього поверху показує рожеве тіло сина. Я сміюся до неї, вона в замішанні всміхається до мене. Я каменем шурхаю вниз. Тепер я спокійний і щасливий.

Ще кілька днів, і Мар'яна дома, і в нашій кімнаті за перкалевим параваном стоїть колиска. І того ж вечора до нашої кімнати вривається цілий гурт інститутських друзів — з ранніми квітами, вином і силою пісень, які зберіг комсомол ще з років громадянської війни. Нам їх вистачає до ранку.

Я приглядаюсь до дружини. Признаюся, я побоююсь, що вона може змінитися вдачею. Як часто перша ж дитина зовсім змінює внутрішній світ жінок!

Я помилився. Мар'яна зовсім не втратила інтересу до життя громадського. Тільки вірші свого улюбленого поета читає тепер не так часто, як раніш.

IV. Батько

Разом з нами росте старий Київ. Йому понад тисячу літ, але справжня його молодість починається тільки тепер. Він руйнувався не раз, і скільки нищився, стільки й поставав знову з руїни. Як дерево, що його коріння миє жива вода вічного джерела, з-під попелу свого жене нові пагони, росте, буяє і квітне, — так місто предків не вкривається намулом, доки в жилах синів струмить гаряча кров батьків.

До речі, про батьків.

Одного ранку, ще лиш з-за обрію зводилось сонце, відчинились двері нашої кімнати — і на порозі став батько. Здавалося, він прийшов разом з сонцем. Сам зайшов до кімнати, а його лишив на вулиці, от воно й зазирає крізь вікно — як там, чи раді йому?..

Він посивів, заріс і схуд.

— Думаєш, легко, сину, нашому народові боротися за нове життя!

Запахло степом, молочаями, полином. В борознах його образу — порох нашого чорнозему. Нависають над очима сплутані вітрами чорні брови.

Чогось він мовчить і дивиться собі під ноги. Ми схоплюємося з ліжок і виснемо на його шиї. Тоді він кладе на стілець шапку, старий піджак і торбу, безперечно, з хлібом і цибулею. Заглядає за параван. Мар'яна стежить за поглядом старого.

Він водить очима по кімнаті. Він невдоволений.

— У твої роки я мав шестеро вас... Та й то ще не всі...

Ми біля нього упадаємо. Посадовили на стільця. Готуємо чай, снідання.

А він, прийшов із степу, рясно заплідненого, сильного, напоєного соками, звідти приніс і ще не розвіяв свою думу.

Він сидить незграбно на стільці, дивиться на кінчик свого поруділого від тютюну вуса, мовчить. А коли я питаю, щоб порушити мовчання, яке в нього враження від Києва, він раптом, замість відповіді веде далі якусь свою думу.

— Думаєш, степ наш хліб родить? Людей... Для чого визволили степ?

У нього дискусійний запал.

— Онде в Ярини шестеро і з сьомим ходить. Збере всіх коло борщу — наче квочка... А у вас он, — він показав рукою крізь вікно, — очі протерла і зара на вулицю — псину на налигачі водить...

Ах, ось що зіпсувало настрій старого сільського філософа!..

Ми сміємось і пробуємо заспокоїти його. Мар'яна обіцяє цілу купу внуків. З великими труднощами щастить видобути першу його усмішку.

Вдень я водив батька по місту. Показував нові заводи, лікарні, школи, нові будинки. Водив по історичних місцях Києва, Хто, звичайно, не цікавиться знаменитими печерами? Я повіз батька до Лаври. Але... на мій подив, старий не захотів іти до печер. Махнув рукою, кисло всміхнувся й попрямував до трамваю.

Я зрозумів: йому було ніяково передо мною, адже в давні роки і він приходив сюди на прощу.

На мосту на Дніпрі батько стукав палицею по фермі і прислухався, як гуде метал. На новопобудовах ламав руками цеглу і навіть пробував на зуб.

Надвечір, втомлені від вражень і київських гір, ми поволі вертали додому. Я ледве волік ноги, що одвикли багато ходити. Батько бадьоро тупав по сходах, постукуючи по каменю ковінькою. Здається, він бачив багато, його голова була повна різних вражень. Я зробив так, щоб він міг побачити за цей день якнайбільше, щоб він був приголомшений враженнями. Що скаже він тепер? Адже раніше він повертався з Києва з кількома кипарисовими хрестиками, іконами і дешевенькою книжечкою про житіє Антонія. Та ще міг розповісти про статую лева на Подолі, босячню по ночліжних домах.

Я хочу знати, що він скаже тепер, мій філософ-самосад.

— Ну, як? — цікавиться Мар'яна, готуючи на стіл.

Ну, не так швидко батько відповідає на подібні запитання. Він довго копирсається дротиною в своєму цибухові, заглядаючи в середину люльки; набиває її тютюном і густим міцним димом починає викурювати з голови принишклі думки та й то не зразу — потроху, поволеньки.

— От, сказати, буряк... — несподівано заїжджає він хто зна з якого боку. — Не було в наших районах цукроварень, не сіяли буряка — ніхто й не чув про довгоносика.

Він знову длубається дротиною в люльці.

До чого тут буряки? Мар'яна дивиться в очі старому: до чого тут буряк?

Несподівано приходить Сергій. Він закінчив інститут і виїздить на ціле літо. Прийшов прощатися. В його руках — загорнуті в папір пляшки і пакуночки. Знайомлю приятеля з батьком. Старий вітає Сергія з закінченням освіти. Мар'яна, що ніколи не минала нагоди покепкувати з Сергія, говорить: "Тепер він тільки почне свою освіту".

Сергій дякує:

— Значить, я неук?

Мар'яна сміється, і всі ми сміємось весело і без лукавства, бо вона вміє сміятися так щиро тепло.

А згодом, коли чоловіки вже випили по добрій чарці, причому мій старий крякнув, витер половину вуса і понюхав шкуринку хліба, Мар'яна раптом говорить:

— Коли ти, Сергію, досить освічений, то чи не можеш ти експромтом пояснити нам тему: "Київ і цукровий буряк"?

— Будь ласка, — жваво відгукується Сергій, не думаючи й однієї хвилини. Ми слухаємо про Київ, як центр цукрової промисловости, чуємо справжню атаку чисел, процентів, цитат...

Мар'яна стежить за обличчям батька, але він порається біля своєї тарілки з таким байдужим виглядом, немов розмова за столом його зовсім не обходить.

— Ти задоволена? — питає нарешті Сергій з переможним виглядом.

— Цілком...

Мар'яна підсуває батькові тарілки. Він жує щодалі поволіше, нарешті зовсім відмовляється від страв. Він цілком задоволений і зацікавлено оглядає стіни, немов і справді цікавиться картинами і фотографіями. Я пам'ятаю: це ознака того, що батько хоче говорити.

Він таки знаходить вихід. Знову виймає люльку, трохи копирсається дротиною в цибуху і висловлюється, немов між іншим:

— Так-от: посіяли раз буряки — нічого, вродило; посіяли вдруге — знову вродило; насіяли ще більше... Як наповзло — видимо-невидимо!.. Десять тисяч кілограмів спалили... По всьому району смерділо. Якби в нас не артіль, то й не впорались би...

Мар'яна всміхається, поглядаючи на Сергія. А батько, нарешті, запалює набиту люльку і, пихнувши димом, зразу робить резюме:

— Де буряк, там і довгоносик... Пильнуй — наповзе...

Судилось нам повернутись до цієї розмови незабаром ще раз.

На початку зими я почув, що Сергій повернувся з-за кордону. Він мав відрядження. Ми з Мар'яною не стали чекати, коли він зможе прийти до нас, і першого ж вільного вечора завітали до нього.

Той вечір пам'ятний для нас однією, дуже знаменитою розмовою. Серед багатьох спогадів про свою подорож Сергій раптом підхопився.

— Ах, друже, — сказав він, — чи пам'ятаєш ти філософію твого батька про буряки і довгоносика?

І, почувши від мене ствердження думки, продовжив:

— Старий говорив тоді щиру правду. Пригадуєш його розмисли про буряковий плян і довгоносика?.. Він знаходив у цьому закономірності, і, звичайно, мав рацію.

Ми пам'ятали завжди, що десь попереду нас жде смертельна сутичка. Більше: ми були певні, що нашому поколінню доведеться зустріти грудьми неминучий напад ворога і відстояти Радянський Союз — нашу велику соціялістичну Вітчизну. Ми звикли до цієї думки і зробили її дороговказом у цілому нашому житті.

V. Назустріч

Вже який день ми їдемо машинами — довга автоколона з озброєними людьми, їдемо серед безконечних червневих полів ближче, все ближче до фронту. Кілька днів тому виїхали з Києва. В тиху і теплу ніч ми залишили його, наче батькову оселю. Біліли мазані крейдою краї асфальтових панель і стовбури каштанів; під будинками — нерухомі постаті чергових. Ми прощалися з сонним і принишклим містом.

Ще звечора я забіг на кілька хвилин до нашої сумної і тихої кімнати. Вони були дома і ждали мене — дружина і Лесик. "Чому Лесик не гуляє надворі з хлопцями?" — "Ми чекаємо тебе". Я обіймаю й цілую без ліку Мар'яну, потім — сина. Обіймаю їх обох разом і притискую до свого обличчя.

Я їду на фронт — це так природно, зрозуміло для їх обох. Моє місце там. А все-таки, це велика печаль — розлучатися.

З ранку до ночі пливуть машини в безкінцевому морі пшениць, ячменю, запашної червоної кашки, соковитого цукрового буряка. Десятки років люди не бачили на полі такого багатства. Часом обіч дороги зустрічаємо поряд по три-чотири круглі ями — ниви, зранені фашистськими бомбами. Не раз нам доводиться спиняти машини і розсипатись. Коли ворожі літаки зникають, ми продовжуємо свій шлях.

Несподівано потрапляємо в величезний гурт скоту, що йде назустріч. Машини спиняються. Повз нас поволі йдуть з сумними очима мовчазні корови й байдужі бики. Ми не встигаємо рушити після першого гурту, як увіходимо в другий. Стаємо знову. Йдуть сиві українські воли, чіпляючи крутими рогами один одного. Їх сила — сотні, тисячі — ми не можемо обминути їх... Нетерпляче ждемо і раптом потрапляємо в метушливі хвилі овечих отар. Навколо машини вони йдуть такою щільною масою, що їм нікуди дівати свої голови і вони підіймають їх угору.

Раптом чуємо чудний шум, немов десь недалеко хвиля морська пересипає кучугури дрібного каміння. Шум цей оточує нас, ми приглядаємось, бачимо: на вовні кожної вівці нависли сотні великих — з кулак — грудок засохлого багна. Вони, певне, залягли не раз у калюжах і болоті по дощах, а сонце висушувало на них бруд.

Далі, далі вперед...

І знову мовчазні, повільні череди, з пастухами

на конях, і метушливі отари — з похмурим, поникли до землі чабаном попереду. Це мирна сила нашої землі піднялася й одвертає лице своє від стоголового звіра війни.

В діброві, в холодку, відпочиваємо. Вражений зустріччю з худобою, що відходила в глибокий тил країни, я довго не можу вгамувати себе. Ми приймаємо на себе перший удар. Настав час...

За дубами, недалеко, хтось із бійців співає безтурботно, весело:

Добрий вечір тобі,
Зелена діброво!

Наді мною молода липа, вся в цвіту, як у меду. Чую — гудуть бджоли. У них, як і раніше, робочі дні і мирна доба.

Нами прожита ціла епоха, змістовна, велична. Війна наче поклала межу в цьому житті. Скільки змісту в цих двох десятках мирних років! Здається, не одна — кілька епох, наче кілька чудесних гаїв, повних весни, пісень, хвилювань, безсонних ночей від солодкої творчої муки, боротьби і перемог. І в кожному гаю — частка твоєї молодости.

Кожна згадка, кожен день моєї молодости — корінням у дніпрових горах. І невже сьогоднішній вечір не належить уже до цього минулого, а до нового, іншого? — Певно, так... Але й це нове, усе моє майбутнє — уявляється мені — буде також пронизувати корінням гори дніпрові, — там, де падають у тихі хвилі геометричні поверхи вогнів Подолу; де по льоду проходили, несучи нам перемогу, Щорсові полки; звідки слово світла й культури брало в давнину початок свій для всієї Русі; де надхненні наші предки доходили першої науки бунту, топлячи в Дніпрі, як сліпих цуценят, величних і грізних Перуна, Даждбога, Велеса...

А ще мені хочеться знайти в степу недалеко від Києва мого батька — сільського мудри-голови, і спитати його — що думає він сьогодні?

Шпиталь евакують далі в тил. Рана майже загоїлась. Потрібно ще кілька перев'язок. Під Львовом я був поранений у голову відламком фашистської міни. Я прошу виписати мене. Мені ледве щастить умовити головного лікаря і комісара.

І ось, ще того дня приїжджаю до Києва. Не минуло ще й місяця, як я прощався з ним.

Солодке, млосне почуття проймає мене, коли торкаюся електричного дзвінка на дверях моєї кватири. Навмисне дзвоню не так, як завжди. Не знаю навіщо. Чую її кроки. Чомусь не чути голосу й тупання ніг Лесика. Певне, немає дома. Даремно я не шукав його надворі. Я згадав, що й надворі не чув дитячого гомону.

М'яко повертається англійський замок і наче відкриває мені серце.

— Ти?! — не вигукує, а наче просить про щось кволим з несподіванки голосом Мар'яна і припадає до моїх грудей.

— Нічого, — заспокоюю її, — уже загоїлось. Адже, бачиш, сам прийшов з вокзалу, пішки...

(Продовж. в наст. числі)

Юрій ШЕРЕХ

ЗА ПОРОГОМ ЧУЖОГО СВІТУ

1. МИ ПОЧИНАЄМО ІЗНОВУ

Я не фахівець з малярства чи скульптури, і якщо я забираю голос з приводу виставки картин і статуеток Якова Гніздовського в Нью-Йорку, то тільки на правах звичайного глядача. Це не рецензія, а сторінка з щоденника.

Ми зустрілися з Гніздовським у Мюнхені, в редакції "Арки". Мене вразила й полонила в маляреві глибина й духовість його шукань, його вміння зосереджуватися, вживатися і — відкидати все поверхове, зовнішньо ефектовне, модне, воля йти власним шляхом і розкривати в малярстві проблеми людини XX сторіччя, а не творити другосортні копії течій і шкіл минулого віку, відгородившися від сучасности стіною нашої золотої провінційности. Щодо самої форми тогочасних його творів, вона була мені радше далека, щоб не сказати чужа. Аскетична, не раз графічна більше, ніж кольористична, вона була викликом кричущим модерністам наших днів, але вона здавалася мені протестом сміливим, але більше людським, ніж мистецьким. Це було щось на зразок ранніх творів ван Ґоґа, коли той ще не знайшов фарби і був полонений гуманістичною темою і думав, що страждання сучасної людини й її поневіряння найкраще відтворити такою ж свідомо збідненою формою. Я сподівався, що прийде час, коли і Гніздовський відкриє, що світло й колір можуть відтворити тему людини нашого сторіччя глибше й повніше. Аскетичність життя не вимагає аскетизму мистецьких засобів і не знаходить у ньому найкращого віддзеркалення. Радше навпаки.

Чернечий стиль тогочасних картин Гніздовського був неприйнятний мені ще й тому, що мені здавалося, що, ставши в позицію людини, розчавленої часом, майстер зрікся не тільки мови фарб, щоб не говорити про радість фарб, а й індивуїдуального та національного в людині. Людина тоді — на картинах Гніздовського — була насамперед д і п і, позбавлена дому, ґрунту, багатства проявів життя. Д і п і, як відомо, — поняття не національне. В засаді — це суміш націй, це уламки націй, це люди, що говорять кількома мовами і жадною як слід. Це те, чим наше століття хотіло б зробити людину взагалі, але чим воно — принаймні покищо — не спромоглося її зробити. Коротко кажучи, мені здавалося, що Гніздовський продираючися крізь хащі ідеологій і мистецьких шкіл до людини, помилково підмінив проблему людини проблемою діпі.

Але я вірив: маляр відкриє фарбу, відкриє радість мистецтва, радість творення; не позбувшися того, що спільне в мистецтві з філософією, він віднайде те, що в нього спільне з іграшкою, забавкою, цяцькою. І мені хотілося вірити, що маляр відкриє це тоді, коли йому стане ясно, що проблема д і п і — це проблема, накидувана нам нашим часом, але це — не проблема нашого часу. Бо проблемою нашого часу лишається, хоч і в новому розрізі ставлена, проблема людини й людських спільнот — родини, нації, людства у їх стосунку з життям, смертю, Богом.

Гніздовський не належить до тих, хто легкодушно кидається на нові експерименти. Ототожнення сучасної

людини з діпі він переборював роками. Я думаю, що йому багато допомогла в цьому Америка. Він не став копіювати жадного модного американського майстра, але він навчився від них відрізняти моду й претенсію на оригінальність від власного бачення світу й людини. Чужий світ допоміг скристалізуватися власному. За порогом чужого дому краще уявляєш усю своєрідність рідного. Може несподівано для самого себе після довгих років замкнених, упертих, неухильних шукань мистець прийшов до власного варіянту українського стилю. Не стилю безликого діпі, а стилю української людини.

Я припускаю, що це сталося несподівано для нього самого, бо з його нових картин, зібраних на нью-йоркській виставці, що є до речі перша його індивідуальна виставка в Америці і, якщо не помиляюся, перша виставка українського маляра в американській картинній ґалереї, — бо з цих картин ясно видно, що не шукання стилю вело майстра, а шукання малярського вислову своєї ідеї.

Яка це ідея? Якби можна було перекласти ідеї малярських творів на мову слова, то, мабуть, саме малярство було б непотрібне. Я не беруся формулювати ідею чи ідеї нових творів Гніздовського, маляра й скульптора. Якби було треба натякнути на них, я б сказав — що це перемога життя над смертю, ствердження людської активности всупереч беззмістовності її форм і проявів — коли Ікари прагнуть у височінь, а норці занурюються в глиб, — це постання життя з інертної матерії. Що тепер, здається, найбільше хвилює мистця, — це вічний початок життя, творення світу не тільки в дні його постання, а безнастанне творення його щодня й щохвилини. Зерняста структура дерева проростає зеленню ("Життя й смерть"), блискавка зародження нового життя протинає, здавалося б, мертву матерію яблука ("Творення яблука"). До ствердження людини мистець приходить через ствердження живого, животворного, людського в рослині, у тварині. Рослина й тварина — сьогоднішня тема мистця. З 24 виставлених творів тільки в трьох виступає людина, і ці твори не справляють враження найкращих. І все таки я б сказав, що творчість Гніздовського тепер далеко більше сконцентрована на людині, ніж у його мюнхенській період. Тоді він малював нібито людей, але це були не люди, а діпі в усій протиставленості цих понять. Тепер ми бачимо овочі, стовбури, тварини, але крізь них струмує й б'ється справжня людська душа. Можливо, що мистець відкриє для себе й нас заново зображення людини, як він може відкрити зображення речей, нездатних рости. Але тоді це буде тільки збільшення тематики, річ не надто істотна в мистецтві.

Шукання людського в рослині й тварині означало для Гніздовського неминуче шукання спрощеної форми. Не анатомічні подробиці тіла кота чи вівці, не структурні особливості гарбуза чи кукурудзи важать, щоб виявити в них життя, життя взагалі, а якийсь добір суттєвого. Ми приходимо до тієї грані, де стикаються реальне й символічне. Форма тіла барана стає формою яйця, де тільки в натяку зазначені голова й ніжки ("Відпочинок овець", "Баран"). Тут є своя небезпека. Форма яйця може стати манерою. Таке буває не в одного сучасного маляра. Він знайде, приміром ідею обличчя як трикутника й повторює це на всіх своїх картинах. Але повторення засобу не творить єдности мистецької творчости, ба більше — скоро перестає бути мистецтвом. До цього Гніздовський не дійшов. Ніби щоб показати самому собі небезпеку спрощень форми речей, він виставив — єдину в своєму роді — майже сезаннівську матеріяльністю намальованого картину "Мішок з купленими яблуками". Та це тільки пересторога самому собі.

Спрощення форми змальовуваних предметів не означає ані взагалі, ані в Гніздовського спрощення мистецької форми образу. До цього спрощення майстер приходить не від шукання якоїсь будь-що оригінальної манери, а від потреби висловити ідею своєї творчости. Ідею існування, життя, відродження, — а далі, далі — може і безсмертя. Для цього він мусить відокремити істотне, — слово в українській мові того ж кореня, що й існування, — від того, що філософи називали акциденсіями і акцесоріями. Усі предмети, що їх малює чи ліпить тепер Гніздовський, лишаються собою, його гарбузи — це гарбузи, барани — барани, помаранчі — помаранчі. І разом з тим вони не тільки це, і вони не просто це. Вони — те, що істотне в них самих. Але істотне не просто в вигляді, структурі, об'ємі, як цього шукав Сезанн, а в факті сповнености життям. Створюється такий — з першого погляду — парадокс, що речі, та ще відтворені в спрощеній формі, на картинах Гніздовського більшою мірою людяні, ніж на багатьох зображеннях людей на полотнах сучасних мистців, — пошлюся хоч би на картини Гаймана Блюма або Л. Кремоніні, що бачать у людині тільки кусні метрвого м'яса, об'єкт інтересу для різника.

Але зосередження на ідеї буття й невмирущости живого і зв'язане з цим спрощення форми зображуваних предметів, — це не відкриття Гніздовського. Були цілі мистецькі стилі й епохи, що йшли під знаком такої ідеї. Не помилившися, можна сказати, що саме це було суттю і сновою народного мистецтва не одного народу. Культура декоративного народного орнаменту росте не з геометричного комбінування ліній, а насамперед з символіки неугавного й безсмертного життя. Орнамент — не іграшка. Вірніше, як усяке мистецтво, — він іграшка, але не тільки вона. Як іграшка, він приносить радість життя, вияв повноти людських сил, не спрямованих конечно на практичні завдання ("Будьте як діти"). Водночас в орнаменті рушника, килима, писанки бренить інше, не менше важливе — ствердження життя через багатство його розгалужень і брунькувань. Народне мистецтво — ніколи не реалістичне в розумінні фотографічного реалізму. Це твердили тільки Бєлінські і різні інші Єрмілови, а в нас цьому повірив дехто з плеканих нашою провінційністю епігонів позитивістичної доби.

Так відбулася зустріч Гніздовського з орнаментом, з народним мистецтвом. Коли мистець позбувся примари діпі, людини, вирваної з ґрунту й перемішаної з іншими екземплярами тієї ж породи homo sapiens, коли він підійшов до справді людського й людяного, — йому мусіло відкритися національне в людині. І воно йому відкрилося.

Воно відкрилося в багатьох гранях творчости. Насамперед, у найприступнішому — в кольорі, в фарбах. Мені оповідали, що на відкритті виставки один з глядачів дивлячися на "Гарбузи" Гніздовського, сказав: Та це ж Борщівщина! Я застосував би це і до деяких інших картин Гніздовського. Його гарбузи, його кукурудза, що правили йому за модель, напевне були американські, а не імпортовані з СРСР, але кольорове розв'язання цих тем веде нас до Борщівщини,

веде до неї подвійно — до панівної кольорової гами борщівського, подільського пейзажу і до традицій подільської вишивки, розпису, орнаментики.

Зв'язок з рідним домом і його кольоровим ляйтмотивом і його способом думати й бачити світ не обмежується на фарбах, — інакше довелося б розглядати в зовсім іншому пляні дві картини з серії овець, намальовані в зовсім не таких насичених, повних сконцентрованої соняшної енергії фарбах, а радше в ніжних, мало не пастелевих. Спільність проявляється в самій символіці, — життя, яйце, вівця. При цьому зовсім не конечно копіюються вже наявні в народній творчості символи. Я не думаю, щоб проростання обрубків дерева на картині "Життя і смерть" можна було зіставити з темою дерева життя абощо в етнографічному орнаменті, це зовсім ідивідуальний образ, до того ж явно намальований людиною XX сторіччя, неможливий раніше, — але в самому спрямованні його символіки незаперечні зв'язки з традиціями народної символіки в її християнському перевтіленні.

І в третьому складнику — тут може найоригінальніше — проявляється повернення до народних джерел. У таких картинах як "Поле кукурудзи", "Кошик з кукурудзою", "Кошик з вишнями" цей складник найвідчутливіший. Це — декоративність. Змальовано предмети, але не в їх емпіричному існуванні, а в певній організації. Хоч який важливий колір у цих картинах, але ще важливішою здається їх композиція. І коли в "Кошику з вишнями" ми можемо запідозрювати ще, що маляр компонував реальні предмети, що він розклав у кошику вишні так, як йому було вигідно, а потім "натуралістично" перемалював це, то цього вже не скажеш про обидві "кукурудзяні" картини. Бо тут на перший плян виступає ритм композиції. У даному випадку цей ритм має свою просту назву. Він зветься симетрія. Але принцип абсолютної симетрії — це принцип орнаменту або принаймні орнаментального мистецтва. Качани кукурудзи ще лишаються собою, кожний з них поодинці є тільки качан кукурудзи, але всі разом вони не перемальовані, а скомпоновані і вкомпоновані в образ. Крок назад — і перед нами натюрморт. Крок далі — і перед нами декоративне сплетення ліній, майже мотив для шпалерів. Але те, що тепер перед нашими очима, — це ні те, ні те. І це є Гніздовський сьогодні, маляр, що на крайньому заході знайшов свою Україну.

Я не взявся б відповісти, яка буде позиція Гніздовського завтра. В одній з американських рецензій на його виставку відзначено зрілість його таланту. Це слушно. Перед нами не учень, а людина, що знає, що вона хоче сказати, і вміє як це сказати. І все таки в мене нема певности, куди далі піде мистець. Перебування на межі декоративности і предметовости, якщо не зробити з нього просто манери, якщо не почати копіювати самого себе, — здається мені, не може тривати вічно. Є фотографії людей на ходу, — вони йдуть, одна нога на землі, друга в повітрі. Так їх схопила плівка. Одначе вони не можуть довго бути в такій позі. Хвилина, — і друга нога мусить ступити на ґрунт. Але в нашому випадку один крок у будь-який бік руйнує ту неповторну синтезу предметовости й орнаментальности, що є такою чарівною, але що ледве чи може бути тривалою.

Чи мистця більше полонить символіка, і він шукатиме резкриття в змальовуваних предметах інших предметів, проходження речі крізь річ, щоб у цьому проходженні, у цьому опрозоренні світу знаходити сутність речей і світу і свого власного я? Чи запанує мова фарби, по-своєму й далі аскетичної, коли вся картина дається в нюансах одного панівного кольору, але водночас такої багатої, концентрованої, навіть пишної в своєму розкладі по поверхні? Це є ті три шляхи, на роздоріжжя яких прийшлов сьогодні майстер. Я не певний, чи він сам знає, котрим він простуватиме. В усякому випадку я не беруся бути пророком. А може його око бачить і четвертий шлях? А може ці три шляхи можна стопити в одне, зробити з них один шлях? Шляхи людської душі не вкладаються в геометричні категорії, вони подолують математику, і три в них може стати один, як один може розщепитися на багато не менших величин.

Так чи так, важить одне: не знати, чи те, що сьогодні робить і має Гніздовський, є і може бути початком школи — для інших або й для нього самого. Радше — ні. У розумінні мистецької вартости виставленого — це вже знахідки. У розумінні розгортання мистецької сутности творця — це тільки етап шукань. Але до цих перших знаходів і до всього свого шляху шукань Гніздовський прийшов не тому, що домагався сенсаційної форми, — можна з більшим правом твердити, що він до певної міри боявся не тільки сенсаційної, а навіть надто оригінальної форми, — а тому що йому потрібен був вислів себе, свого бачення людини світу. Форму своїх творів Гніздовський знаходив досі і — напевне — знаходитиме далі (може вічно знаходитиме і ніколи не знайде, — те, чим не раз відрізняється справжній мистець від того, хто копіює інших чи самого себе), бо йому є, що сказати. Так і саме так починається мистецтво на відміну від ремесла або спекуляції.

Я не думаю, щоб становище Гніздовського як мистця сьогодні було легке. Він уже стільки знайшов. І він усього має зректися, щоб знаходити знов і знов себе. Легше бути без нічого, нічого не мавши. Безмірно важко зрікатися, знайшовши. Але такий шлях кожного мистця, справжнього мистця. Він — тільки трагічний, хоч би який погідний був характер його світогляду й творчости. Я хотів би тільки додати, що слово з р і к а т и с я, як я його тут ужив, не має значити відмовлятися від знайденого. На це нема ні потреби ні змоги. Створене — це частина творця. Тим більше, коли це створене таке, що ним можна пишатися. Я вжив слова зрікатися в розумінні руху вперед, вічного перегляду зробленого, але, звичайно, виходячи з того, що вже зроблене, і розвиваючи його далі.

Десь у другій половині сорокивих років мені довелося бачити в Вісбадені виставку европейського мистецтва 18 сторіччя. Відомо, яка це була органічна доба. Не треба бути знавцем мистецтва, щоб одразу розпізнати картину, намальовану в 18 сторіччі. Є невидимі лінії зв'язку між Ватто, Фрагонаром, Ґейнсборо, Рейнолдзом, Ґоєю, Трогером чи Боровиковським. На виставці були зібрані картини 18 сторіччя з різних країн Західньої Европи. І тут можна було спостерігати цікавий факт. Попри всі риси спільности — те, що називається стиль доби, — і може саме завдяки їм — з особливою силою впадали в очі національні відміни. Не можна було сплутати англійців з французами, італійців з еспанцями. Кожна кімната — приділена мистцям однієї нації — була частиною того цілого, що творить мистецтво доби, мистецтво 18 сторіччя, і разом з тим вона була тільки ланкою в розвитку національ-

ного мистецтва. Від Ватто незримі нитки йшли до французького 16 і 17 сторіч, від Ґої до великих майстрів еспанського відродження, від Тьєпольо до Караваджо і далі до Мікель Анджело. І це було проявом національних стилів. Саме схрещення цих двох стильових ліній давало повновартісні мистецькі твори. Усе те, що не було зв'язане з живим розвитком своєї доби, так само, як і все те, що відривалося від великої національної традиції, було проявом епігонства і не витримало іспиту часу.

Наприкінці 1945 року, синтезуючи свої спостереження над розвитком новітньої української літератури, я прийшов до висновку, який і сьогодні здається мені слушним, що література наша, пройшовши період учнівства в Заходу, неминучий після її провінціялізації протягом 18-19 сторіч, зрівнялася з добою, а тому, я підкреслюю — тому перед нею на всю гостроту постало питання зв'язку з національною традицією, зв'язку, занедбаного в цей період учнівства. Ідею цю — вдало чи невдало — я зформулював як гасло національно-органічного стилю. Від того часу ідея ця знайшла чимало прихильників, а ще більше противників, головне з позицій літературного чистописання, акуратного копіювання чужих ориґіналів. Закидалося цій ідеї найбільше, ніби вона кличе нашу літературу назад, до народництва, до етнографізму. Не розумілося чи може вдавалося, що не розуміється (бо сама собою ідея настільки проста, що трудно уявити, щоб вона могла бути незрозумілою) того вирішального факту, що мова була про повернення до національних традицій, не виключаючи і найпримітивніших, на певному рівні, а саме на рівні 20 сторіччя. Не розумілося чи вдавалося, що не розуміється, того простого факту, що під загальним окресленням національно-органічного стилю схоплено не якусь стильову реґляментацію, а співіснування цілої низки ідивідуальних і групових прямувань, дуже між собою відмінних, але з тією спільною рисою, що всі вони — не безбатьченки, що всі вони ростуть з одного ґрунту і з неперервности національної культурної традиції.

У малярстві, у графіці ідеї національно-органічного стилю відповідав Нарбут і його поплічники, відповідала школа бойчукістів. Тут одначе слід підкреслити дуже важливу річ, — потребу відрізняти стиль від стилізації. Стилізація — це тільки копіювання вмерлого стилю. Вона може бути корисним етапом у популяризації забутого стилю, вона може бути доброю школою для мистців, вона може принести визначні індивідуальні осяги (той таки Нарбут), — але вона радше підкреслює, що стиль, який копіюється й наслідується, — мертвий. Я дуже люблю Нарбута, але його мистецькі осяги підкреслили, що українське барокко — мертвий стиль, що це стиль 20 сторіччя. І це украй виразно продемонстрували сьогоднішні епігони Нарбута. Так само наші візантиністи показали мертвість і цього конкретного стилю. І на це нема ради. Ми живемо таки в 20 сторіччі, а не в 17 і не в 12, чи це нам подобається, чи ні.

Складніша була справа з бойчукізмом, що був далеко не тільки стилізацією, що мав у собі і риси нашої доби, передусім — ознака 20 сторіччя — прагнення давати упорядкований, а не фотографований світ, світ у ієрархії предметів і їхніх рис. Одначе бойчукізм сьогодні знищений, знищений не мистецькими методами, а методами фізичного терору, і можна побоюватися, що коли б хтонебудь навіть намагався відродити його на еміґрації (покищо таких спроб не видно), то це було б штучним оживленням.

Так сталося, що наше сучасне малярство виразно розпалося на три відлами, — попри існування певних індивідуальностей, що не вкладаються цілком у них, алеж усяке взагальнення є також спрощення, — і ці відлами можна схарактеризувати такими наличками: епігони сучасного чужого мистецтва, учні доби, але без зв'язку з національною традицією — дуже нечисленні, їх можна б перелічити на пальцях однієї руки; епігони-стилізатори умерлих стилів нашої традиції — численніші, але нечисленні; і нарешті епігони нашого періоду учнівства в Заходу в 19 сторіччі, що перебувають і поза 20 сторіччям і поза національною традицією — їм же ність числа.

Виставка Гніздовського здається мені першим після загибелі бойчукістів проявом українського мистецтва 20 сторіччя. Це так просто — українське мистецтво 20 сторіччя, — але досі ми його не мали. Я не хочу цим сказати, що іншим мистцям, на мою думку, треба копіювати Гніздовського. Я старався показати, що навіть йому самому ледве чи доведеться копіювати самого себе. Українське мистецтво 20 сторіччя може мати безліч форм і проявів. Але фактом лишається, що по довгій перерві вперше в творчості Гніздовського поєдналися ці дві риси — переємність національної традиції і дух і рівень доби.

Не можна продовжувати вбитого. Але можна почати ізнов. Такий закон життя. Мертвих ховають на цвинтарі, їм належить лябов і шана. Але життя не росте з трупів. Коли обтято пагони нашої культури, — що ж, — ми починаємо ізнову. І ми починатимемо, поки переможемо і ствердимо себе.

Та ось цікава річ, і нехай фахівці ствердять чи заперечать її. Картини й статуетки Гніздовського назовні не мають нічого спільного з картинами бойчукістів. У бойчукістів — многофігурні композиції фрескового типу, у Гніздовського — варіяції натюрморта. У бойчукістів — приглушені, темперовані фарби, у Гніздовського — не раз пишно-буйне квітнення кольорів південного Поділля. І все таки в моєму сприйнятті щось веде від Гніздовського до бойчукізму. Організація площини? Симетрія ритму? Вкомпонування речей у цілість? Декоративність? Є в мистецтві переємність без наслідуваня й копіювання. І це є найвища переємність. З цього погляду виставка Гніздовського здається мені продовженням виставок АРМУ. Чи це тільки суб'єктивна асоціяція? Я не думаю. Я думаю, що фахова формальна аналіза виявила б реальний підклад цієї асоціяції.

Розділи 2 (Американська діловість...) і 3 (...і провінційні претенсії) цієї маленької трилогії в наступному числі.

Проф. Є. П. СЛАСТЕНЕНКО

ЧОРНЕ МОРЕ — НАШЕ МОРЕ

Учбові вітрильники під Новоросійськом.

Історія Чорного моря та життя в ньому

Чорне море — одно із виключно цікавих морів на земній кулі, як з точки зору його історії, умов життя в ньому, так і оригінальности самого життя. Тому то воно приваблює увагу не лише народів що мешкають навколо, але й далеко поза межами його, з метою спостерігати природні явища в ньому виняткового інтересу.

Чорне море простягається з півночи на південь від 46° 30' до 40° 56' північної широти і з заходу на схід від 27° 27' 30" до 41° 47' 30" східньої довготи. На північному сході Чорне море Керченською протокою з'єднується з Озівським морем, а на південному заході Босфорською протокою з Мармуровим морем, і останнє Дарданельською протокою з'єднує Чорне море з Єгейським та Середземним морями.

Найбільша довжина Чорного моря, з заходу на схід, дорівнює 982 кілометрам, найбільша ширина його, з півночі на південь, — 531 кілометр, а найменша — від південного узбережжя Криму на південь до Анатолії — 229 кілометрів. Поверхня Чорного моря дорівнює 411,540 кв. кілометрів, а обсяг його вод 492,565 куб. кілометрів. Поверхня ж Озівського моря — 37604 кв. кілометри.

Чорне та Озівське моря є солонуватоводними морями. За солонуваті води вважають ті, які мають від 0,3 до 24,7 міліграмів солі на літр води та температура найбільшої густоти яких вища за температуру замерзання. Води ж, що мають більше солі, вважається за солоні або морські, а менш — за прісні або солодкі.

Характерною рисою для наших морів є доплив у них великих мас прісної води з рік: Дунай, Дністер, Дніпро, Півд. Буг, Дін, Кубань та дрібніших, що вливаються у моря з одного боку, та вод морських з відносно великою кількістю солів з другого боку, як от із Чорного моря в Озівське, а із Мармурового в Чорне.

Загальною рисою Чорного й Озівського морів є також подібність та відносна якісна бідність рослин та тварин, що населюють їх. Для Чорного моря характерна відносна велика глибина, на більшій частині його простору до 2243 метрів, при середній глибині біля 1200 метрів, а також обмеження життя в ньому тонким шаром, найнижче до 225 метрів на середині моря і до 170 метрів біля його берегів; нижче за цим шаром іде, без будьякого життя, за винятком бактерій, — сірководна зона, яка займає 85-90% загальної товщі води.

У протилежність Чорному морю, Озівське має глибини, що не перевищують 13¼ метрів, і в середньому, для всього моря, дорівнюють 6 і чотири п'ятих метрів, завдяки чому сильні вітри легко перемішують усі шари води від поверхні до дна і всі ці шари води до дна населені тут живими істотами.

Сольність Чорного моря в горішніх шарах дорівнює від 17,18 до 18,08 міліграмів на літр води, яка з глибиною збільшується і на глибинах в 1500-2000 метрів доходить до 22,59 міліграма. Солоність води біля Босфору сягає 36,49 міліграм на літр і в зв'язку з більшою вагою її вона опускається на дно, змішуючись в чорноморською водою, утворюючи тим різницю в солоності поміж шарами води, і перешкоджаючи цим процесові вертикальної циркуляції чи то опусканню води з поверхні моря до дна, як це відбувається в нормальних морях. Солоність Озівського моря в середньому біля 10 міліграмів на літр води.

Середня температура Чорного моря на глибині 2000 метрів +9° С., на глибині 500 метрів +8.84° С., на глибині більш як 200 метрів вона звичайно не падає нижче +7° С. Температура води на поверхні доходить до +30° С. Температура замерзання води в горішніх шарах її становить — -0,92 до -0,97° С. Наявність різних умов у горішніх та глибинних шарах води моря, як зазначено вище, обумовлено надходженням у нього з одного боку прісних та солонуватих вод та з другого боку вод з високою солоністю та досить високою температурою.

До 100-метрової глибини, на якій зупиняється вертикальна циркуляція, просякає значна кількість кисня, глибше він надходить шляхом дифузії, де він (кисень) зустрічає крім органічних речовин також і сірководень.

Сірководень накопичується в Чорному морі шляхом відновлення сульфатів під впливом життєдіяльності бактерій, що розповсюджені в мулястому ґрунті дна Чорного та Озівського морів. Утворенню сірководня за рахунок розкладу органічних речовин має тут дуже мале значення. Поміж горішнім кисневим та нижнім сірководневим шаром, на глибині 100-200 метрів є проміжний шар з незначною наявністю кисня. Наявність цих шарів води і обумовлює дві протилежні зони, і все рослинне та тваринне життя скупчене тут в горішньому шарі води.

Нижньою межою тваринного життя в Чорному морі є глибини від 87 до 225 метрів, де середня кількість кисню нижча ніж 0,5 см.³ Кількість кисня в Чорному морі на різних глибинах коливається від 0 до 8,64 см.³ на літр води, а в Озівському від 0.83 до 10.0 см.³

Наявність сірководня в Чорному морі від'ємно впли-

ває на життя та всю промислову продуктивність моря, у зв'язку з невикористанням трупів тварин та рослин, що падають на дно моря, і різного роду органічних речовин, а також обмеження площі дна та товщ води для органічного життя. У протилежність малій загальній і промисловій продуктивности Чорного моря, Озівське море має на 3 п'ятих поверхні дна помірковану чи відносно малу загальну та велику рибопромислову продуктивність.

Лужність Чорного моря порівнюючи дуже велика, в 2½—3 рази більша за ту, яка спостерігалась в нормальних морях при тій же солоності, вона тут зменшується від поверхні до глибини 150-200 метрів, а потім збільшується з глибиною. Концентрація водородних йонів становить тут 7,54—8,43 і як правило вона найвища на поверхні моря.

Глибоководна частина Чорного моря оточена круговою течією в напрямку проти годинникової стрілки. Течія найінтенсивніша в червні та липні; швидкість її сягає 22,3 кілометри за добу; факторами, що її визначають є: вітри, приток води з Озівського моря і стьок її в Мармурове, обертання земної кулі, тощо.

У Чорному морі освітлюються тільки тонкі верхні шари води і невелика частина дна. Прозорість води Чорного моря сягає до глибини 13-26 метрів, переважно ж до глибини 18-21 метрів; у мілководному ж Озівському морі, вся товща вода до дна освітлюється соняшним промінням і всі шари води легко перемішуються під впливом вітру. Такі в загальних рисах сучасні умови життя в Чорному морі, а тепер розглянемо умови життя тут за давньо минулі, так звані геологічні, часи.

Що торкається давно минулої чи то геологічної історії Чорного моря та умов життя в ньому в ті часи, то за сучасними науковими даними вона уявляється в такому вигляді: в так звані дочетвертинні часи, себто кілька міліонів років тому, на місті Чорного моря існував так званий Понтійський басейн або море, що за своїми умовами нагадувало сучасне Каспійське море, з яким Понтійське море було зв'язане через долину ріки Манич (нещодавно в долині р. Манич прокопано штучний канал, який і з'єднав тепер Озівське море з Каспійським). Після цього дуже давнього часу наступив сучасний, так званий, четвертинний період в історії Чорного моря, який характерний повторною зміною періодів осолення періодами його опріснення. За новішими науковими даними, протягом цього періоду Чорне море мало 4 таких, за назвою, стадії чи то зміни в його розвитку: Давньоевксинська, тиренська, новоевксинська та сучасна чорноморська.

Давньоевксинське море було опріснене і не сполучене з Середземним морем; населення його складалось з прісноводних та солодководних тварин. Пізніше, завдяки утворенню Дарданельської та Босфорської протоки, відбулось з'єднання тодішнього Чорного моря з Середземним і солоні морські води останнього хлинули через Босфорську протоку в Чорне море, а разом з ними прийшла сюди і середземноморська фауна, себто тваринне населення моря. І тоді на місті Чорного моря утворилось так зване Тирренське море, умови життя в якому були сприятливіші для морських тварин, ніж у сучасному Чорному морі, про що говорять лишки тварин того часу на дні моря, які зараз не збереглись в живому стані. Солодководна фауна в той час мусила відійти до північних берегів моря та в його ріки, де залишились для неї кращі умови життя, згідно з їх вимогами, чи то вона частинно загинула, залишивши сліди свої на дні моря.

У наступній, третій фазі життя Чорного моря, припиняється його зв'язок з Середземним морем, завдяки піднесенню суходолу в районі Босфору. Утворюється так зване Новоевксинське море і тоді Чорне море вдруге опріснюється; морська фауна попереднього Тирренського моря, мабуть, здебільша зникла, за виключенням тих тварин, які можуть жити за різних умов оточення. Води цього, опрісненого знову, моря поступово були опановані прісноводними та солодководними тваринами, які вийшли з північних областей моря та доплив́ів, де вони переживали, порівняно до попередніх, несприятливі для них умови в морі. І, врешті, наступила остання, сучасна так звана чорноморська фаза життя Чорного моря, яка почалась приблизно 5-6 тисяч років тому, у якій Чорне море знову поновило свій зв'язок з Середземним морем через Босфорську протоку. Процес осолення Чорного моря, який почався з того часу, продовжується до наших днів, доказом чого є збагачення Чорного моря все новими та новими середземноморськими видами риб тощо. Але в сучасний момент цей процес осолонення Чорного моря ще не досяг рівня попереднього Тирренського моря, себто першого осолення. Разом з наступом моря на суходіл у четвертинні часи йшло збільшення глибинної западини Чорного моря.

Як бачимо з вище сказаного, Чорне море протягом четвертинного періоду мало цілий ряд послідовних змін, так з морського басейну, з солоністю, яка досягала сучасних південно-европейських морів, вона перетворювалося в опріснений басейн типу сучасного Чорного або ще й більш опрісненого.

У зв'язку з цими змінами умов Чорного моря в минулому, фауна його підпадала неодноразовому впливу несприятливих умов, які викликали, зазначену вище, загибель бодай частини його тваринного населення чи то воно примушене було пристосовуватись до цих мінливих умов життя. (Закінчення в наст. числі)

Д-р Іван РОЗГІН

ВСЕСВІТ І ЛЮДИНА

(Продовж. з попер. числа)

На закінчення цього розділу, ми хочемо звернути увагу на один дуже важливий факт, а саме, на можливість періодичних процесів у космосі. Багато вчених припускають таку можливість. Неприклад, цитований уже математик Пуанкаре твердить, що згідно з його математичною формулою виходить, що коли вимагати тільки приблизного повторення, завжди можна дати кінцеву проміжку часу в межах якої випадкове явище знову виникає. Тобто, в безмежно довгих проміжках часу явища, які суперечать другому принципові енергетики, будуть так само часті, як і явища, що з ними збігаються. Дослівно він сказав таке: "Як той м'яч, кинутий у повітря, доходячи попереду вершини свого піднесення, посідає в цей момент нулеву швидкість і утримується на мить у рівновазі, потім падає, щоб знову підскочити, як тільки він торкнеться землі, так само і Всесвіт зазнає грандіозних коливань, що призводять його до максимуму ентропії, до того моменту, коли знову почнеться повільна еволюція у зворотному напрямі до того самого стану, з якого він вийшов. І таким порядком життя Всесвіту триватиме без кінця, ніколи не зазнаючи справжньої зупинки". Образно про це сказав Ніцше в свойому "Так сказав Заратустра": "Усе вертається; вічно обертається коло буття. Усе вмирає, усе знову розвивається, вічно біжать роки буття. Щомить, то постає буття; навколо кожного "тут" котиться "там". Центр скрізь. Крива — шлях вічности."

ЕНЕРҐЕТИКА ЖИВОЇ СИСТЕМИ

Основу сучасних поглядів на всесвіт в цілому, і на окремі його частини, основу поглядів на життя рослини, тварини, людини, суспільства і навіть на ідеї, культуру — становить наука про вічне перетворення. У природі немає спокою. Усе має свій початок, мусить мати свій кінець. Усе має свою історію.

Один природник у кінці XIX століття сказав, що лице світу міняється і в малому і великому, і міняється невпинно... Тепер, коли ми звикли зважати на всілякі різниці навіть такі, де справа йде про цілком очевидні однорідні речі або явища, ніхто не може висловлювати сумніву в цьому. Кожний, обізнаний з природою, знає, що ніколи ніяке явище не відбувається протягом більш-менш довгого часу без змін, ніколи воно в тому вигляді не вертається, а навпаки, ввесь час невпинно змінюється — як органічне, так і неорганічне.

У кожному даному менті, всесвіт не той, що був раніше, і не той, що буде... Теперішнє заперечує минуле, щоб своєю чергою стати за об'єкт заперечення для майбутнього.

При історичному підході до вивчення всесвіту, він являє собою єдину "істоту-машину", де все на перший погляд нерухливе, усе абсолютно незмінливе, являє собою просту ілюзію. При досліджені кругозвороту, можна говорити тільки про відносну і розмірну стійкості. Усяке існування — низка поступових змін, усяка смерть є тільки перетворення. Усяке існування і саме життя — не що інше як тимчасова рівновага, а смерть її порушеня. І коли порушується рівновага старої системи, одночасно створюється нова система, з новими властивостями та новою рівновагою.

У проміжку часу, між зародженням і смертю, системи — відбувається її історія. Але кожна система і кожне явище має свою історію і поза цими вузькими межами, історію, що відходить у царину безмежного, невідомого й минулого, історію, що в майбутньому губиться у вічності. Кожну маленьку історію, кожне маленьке окреме явище, можна розглядати як сторінку із безмежної історії світу, — сказав Лінк. Такою маленькою сторінкою історії всесвіту є життя на землі.

У процесі творення світу, у процесі наступних перетворень світового потоку і як природний наслідок цього явища, з волі Творця із мертвого зродилось живе. Своєрідна але підпорядкована тому ж законові система.

Спричинилася до виникнення живої матерії, та ж Вища Сила, що дала початок всьому, той самий Вищий Розум, що керує всім.

Світ живих істот, від найпростіших до найвищих форм — рослин, тварин і людей — є одне ціле. Розвиток його можна простежити як і розвиток окремої живої істоти. Коли ми уявимо собі перебіг геологічних епох, то бачимо послідовні зміни, що дивують нас своєю закономірністю. Кожна епоха мала свою особливість, дні світового життя йшли один по одному і всі не схожі один на одний. Ніби повторяючи дні світового життя, течуть дні окремого індивідума: народження, дитинство, юність, змужнілість, старість, смерть — фатальні східці якими проходить усе живе.

Зародкова клітина — це початок, а стара жива істота при смерті — це натуральний кінець невпинного розвитку. Внутрішні обставини цього розвитку таяться в своєрідному складі живої речовини, що вже існує в кожній зародковій клітині, яка вступає на життєвий шлях... і смерть є тільки кінцевим результатом довгого ланцюга розвитку, через який кожна істота, у тому числі й людина, повинна перейти протягом свого життя. Так сказав Ферворн.

Індивідуальне життя є процес невпинного становлення... Кожну мить організм втрачає самого себе, умирає, кожну мить організм творить себе, народжується. Процеси, що відбуваються в організмі, є процесами перетворення енергії та матерії, а в людському організмі до того ще й процеси духові. Живі істоти не можуть бути ізольовані від оточення, бо зовнішній світ у формі струму енерґії та матерії ллється крізь живу систему, тому щохвилево організм являє собою переходовий центр певних змін, своєрідний трансформатор енергії та матерії. Фізіологія з цього погляду є не що інше, як енерґетика живої протоплазми.

Про трансформування енерґії в організмі та вчення про життєвий вихор

Про трансформування енергії в організмі, ми знаємо лише початкові та кінцеві його стадії, і нічого не знаємо про проміжні етапи. Ми знаємо, що приймає жива істота для споживання, і знаємо, що вона виділює, але не знаємо так званого інтермедіярного обміну речовин. Невідомо навіть, де ж відбувається трансформація матерії та енергії, чи в клітинах, чи в міжклітинній рідині. Фойт твердить, що жива речовина відзначається стійкістю і при обміні речовин та енергії майже не руйнується. Руйнується і спалюється те, що не перетворене на живу протоплазму.

Інший фізіолог Веріго: "Ми повинні розглядати жи-

ву матерію як сполуку, що при загальних фізичних обставинах існування організму буває надзвичайно міцна й не виявляє ніяких змін навіть при найвищому напруженні". А на думку Марича, усі функції організму як цілого, виконують не клітини, а міжклітинна речовина, не індивідуальні його частини, а неорганізована матеріяльна субстанція. Клітини відограють ту саму ролю, яку відограють люди при машинах на фабриці. Згідно такому твердженні, цілий життєвих процес відбувається поза організованими молекулами, у тканинній рідині, у якій перебувають неорганізовані молекулі циркуляційного білка та інших органічних речовин. Жива протоплазма являє собою ніби своєрідний каталізатор, або вихідну систему для каталізаторів (ферментів), що визначають і регулюють процес обміну. Натомість, інші дослідники вважають, що живі молекулі, із яких складаються живі клітини, невпинно розкладаються і знову створюються. Для того, щоб зруйнуватися, мертве (харчовий білок) повинен попереду стати живим. Дуже образно про це сказав Гельмгольц: "Життя це вихор, що летить з більшою, чи меншою швидкістю, більше чи менше складний, сталий щодо напрямку свого руху. У русі свойому він завжди захоплює з собою ті самі молекулі. У цьому вихрі окремі молекулі матерії являють собою лиш тимчасові частки, вони невпинно постають у нього і зникають з нього. Отже, форма життя тіла є елемент істотніший, ніж матеріял". Усі частки перебувають у постійному вихрі, одні елементи з оточення входять у цей вихор, а інші виходять із нього назовні. Цей рух — істотна умова процесу, його не можна спинити надовго, не припинивши назавжди. У живому організмі кожна частка тіла має свій власний склад; кожна його молекуля не лишається на місці, усі вони приходять і виходять невпинно. Отже, життя — це вихор, напрям якого завжди сталий, так само сталі і відміни захоплюваних молекуль, але індивідуальні молекулі вічно міняються.

Про джерело енерґії в організмі

Розглядаючи організм як енерґетику чи хемодинамічну систему, що перебуває в стані постійного обміну енерґії та матерії, передусім треба визначити, у яких формах вступає енерґія в організм, яких змін у ньому зазнає і, нарешті, у яких формах залишає організм.

Головне джерело життя є безперечно хемічна енерґія. Ніяких інших форм енерґії організм (у кожному разі тваринний), практично не сприймає і не трансформує. Наприклад, усіма органами чуття, людина може сприйняти щонайбільше одну малу калорію енерґії за добу. Освальд твердить, що "організм — переважно комплекс хемічних енерґій, а перетворення їх так реґулюється, що виходить стаціонарний стан. Усі інші форми енерґій, що виявляються в організмі, особливо всі відміни роботи, що виявляються назовні, беруть початок від перетворення хемічної енерґії. Отже, ця енерґія, що за нормальних обставин надходить у організм з їжею — править за джерело, з якого поповнюються запаси хемічної енерґії самого організму і створюються інші її форми, конче потрібні для виконання життєвих функцій.

Організм являє собою універсальний трансформатор, бо хемічну енерґію транформує в: 1. механічну енерґію руху, 2. світлову, 3. електричну (біоелектричні струми), 4. осмотичну (при процесах усмоктування і секреції), 5. поверхневу і 6. теплову. Із усіх тих форм енерґії, що виникли в організмі, лише деякі і не у всіх живих істот виходять назовні (світлова енерґія лише в істот, що світяться, електрична — у деяких риб), а більша їх частина перетворюється в самому організмі на роботу та інші форми, а врешті — на тепло. У такій формі енерґія відходить з організму в оточення.

Беручи окрему клітину як оформлену живу одиницю, ми в ній знаходимо такі відміни роботи: 1. механічну, що виявляється або всередині протоплазми, або на поверхні, при підійманні і пересуванні маси; 2. хемічну, що виявляється при перебудові та відтворенні завжди руйнованої живої субстанції і 3. фізико-хемічну, що являє собою головну відміну енерґії клітин. Сюди належить робота осмотична, набрякання, поверхнева, електрична тощо.

Розвиток цих відмін роботи (з хемічної), уявляють собі як хемодинамічний процес, при якому хемічна енерґія безпосередньо переходить у різні відміни роботи. В організмі ми маємо чимало механічної роботи (робота серця, органів дихання), гідродинамічної, електричної, осмотичної, поверхневої і тому подібних відмін роботи, що самі дають тепло, яке називають "вторинним теплом".

Процес виміни енерґії в організмі зводиться до такого: Хемічна енерґія їжі, що надходить в організмі, в організмі стає: механічною, поверхневою, осмотичною, електричною, світляною та тепловою енерґіями. Форми енерґії, що залишають організм: з механічної, поверхневої, осмотичної, електричної та світляної — теплова енерґія вторинна, а з теплової енерґії організму — залишає організм теплова енерґія первинна.

Як бачимо, відомі нам лише початковий і кінцевий процеси обміну енерґії, невідомі нам процеси в самому організмі, як також невідомі й ті сили, що ці процеси порушують. Про різні теорії і припущення з цього приводу, ми говоритимемо в наступному розділі.

Про енерґію життя, чи специфічну силу життя — vis vitalis

Сучасне природознавство, або точніше сучасне фізіологія, двояко трактує причини, чи основи життєвих процесів: або як специфічну життєву силу — vis vitalis, або як специфічну життєву енерґію. Вчення про специфічну життєву енерґію має багато прихильників, видатних фізіологів, які твердять, що ця енерґія має такі особливості:

1. Життєва енерґія перебуває лише в "живій матерії", і править за трансформатор інших форм енерґії в життєву і навпаки;

2. Втрата цієї функції призводить до смерти живої системи;

3. Життєва енерґія підпорядкована загальному законові енерґії і вивчається тими самими методами. Ця життєва нерґія надає специфічности живій матерії і відрізняє її від інших форм — органічних і неорганічних, а саме: а) жива матерія виникає лише під впливом цієї енерґії і лише з іншої живої матерії. Не може вона постати під впливом інших ведмін анерґії і з неорганічної матерії, б) у неорганічній природі немає народження, розвитку і смерти, а такий цикль існує лише в живій матерії, як наслідок специфічної дії життєвої енерґії,

Спадковість і постання подібного з живої матерії показує, що в живій істоті є щось, що залежить не тільки від структури маси, тіла. Клітини мають ще таку

таємну силу, що спричинює зберігання властивостей і передавання їх наступним ґенераціям.

в) основні властивості живої матерії: подразливість, збудливість, скоротливість, провідність — не виявляються в природі матерій,

г) обмін речовин і автоматичну діяльність живої матерії не можна відтворити поза організмом,

ґ) "Психічна енергія" бере свій початок від життєвої, але не обов'язково з нею пов'язана. Очевидно, що за трансформатора життєвої енергії в психічну — править мозок живої істоти.

Так намагаються пояснити наявність специфічної життєвої енергії в організмі сучасні фізіологи.

До того існувала теорія наявности в організмі, або точніше і всякій живій матерії специфічної життєвої сили vis vitalis, від того і вчення має назву "віталізм". Ми вважаємо, що різниці в поясненню немає ніякої, хіба що лише в тому, що прихильники життєвої енергії вважають, що вона зароджується разом з народженням живої матерії, бо трансформується з інших форм енергії, хемічної, а прихильники "специфічної життєвої сили" вважають, що вона існує вічно, і до зародження живої матерії, і лише "втілюється" в живу матерію. Як бачимо, і тут та сама відвічна проблема змагань ідеалізму та матеріялізму: пояснити істотну таємницю життя. Ми вважаємо, що мають рацію ідеалісти, а не матеріялісти, бо останні намагаються всі явища хоч в теорії спростити, ніби вони від того справді стануть зрозуміліші, або доступніші.

Проте, клясична фізіологія багато зробила, вивчаючи енергію організму, і як фактичні дані про різноманітні експерименти над живою матерією дають нам багато для розуміння процесів в живому організмі, не розв'язуючи тим кардинального питання про їх причинність.

Лавуальє, Гельмгольц, Рубнер та інші експериментально довели, що: 1) хемічні речовини, згоряючи в живому організмі дають те саме число калорій, як і при згоранні поза організмом, 2) організм у стані спокою вилучає з себе в формі тепла таку саму кількість енергії, яку дістає за той час у їжі, 3) між теплом та механічною енергією (роботою) є така сама еквівалентність, яку визначено у фізиці. Коротко кажучи, перший закон термодинаміки можна цілком застосувати до життєвих процесів, що відбуваються в організмах.

Р. ЛИЧАКІВСЬКИЙ

АМБАСАДОР, ЩО СТАВ ЗЛОДІЄМ

Снується мрія золота:
Як і діпівська твар уся,
Може, і я присіпіарюся
Звідсіль, де зорі сірі, до Онтарія,
Озера де прозорі, як янтар, і я,
Нарешті, зможу сі переконати,
Чи там не легше бідувати...

Був я амбасадором, а тепер став злодієм. "Кар'єра", як бачите, досить таки оригінальна. А все через дитячий візок. Якби його в мене не вкрали, то я ніколи не став би злодієм.

Купив я його в українській крамниці вживаних меблів у Вінніпезі. Довідавшись, що я недавно з Европи, власник крамниці, симпатичний черевань, невимовно зрадів (як любите, з котрого повіту й т. д.). Його радість іще зросла на вістку, що я потребую дитячого візка, бо в нас саме народилася дочка ("канадійка українського походження", як він її зараз же охрестив). І ось виявилося, що я маю неймовірне щастя, бо саме сьогодні в нього є на продаж прекрасний візок, якраз відповідний для моеї дочки, і то за "смішно низьку" ціну.

Візок був, правда, поганенький і неодну вже, мабуть, ґенерацію дітвори вивозив на собі. Все ж, я купив його з міркувань, так би мовити, "бюджетного" характеру. Щойно згодом виявилося, що ціна була не то що "смішно низька", а, навпаки, "трагічно висока". Але було вже пізно. А втім, чи можна за це гніватися на мого симпатягу-купця? Адже писав іще Котляревський, що

"...тільки дурень не бере.
А хто хоч трохи є тямущий
І вміє жить по правді сущій,
Той хоч і з батька то здере".

***

Здійснилася наша мрія: ми переселилися з Вінніпеґу до Торонта. Візок привезли з собою. Торонто зробило на нас враження величезне: першої ж ночі зперед хати хтось украв візка. Катастрофа вдарила нас, як грім, і ми з дружиною гірко докоряли собі (і одне одному), що залишили візка надворі. Але насправді нашої вини тут не було. Адже ми приїхали з Вінніпеґу — тихоготихого містечка, де навіть на єдиній головній вулиці преспокійно порпаються кури й ліньки гріються до сонця собаки. Хто там замикав-ховав щонебудь? Хто про злодійство чував? (О, земле вінніпезька, за шелом'яним єси!). У торонтонському Вавилоні ми, провінціяли, мусіли попасти в якусь халепу, бо... "в місті ми мужлаї, рота роззявивши ходимо", як казав редактор Карк М. Хвильового.

Але, живий живе гадає; треба було якось ліквідувати наслідки катастрофи. Після довгих шукань мені нарешті пощастило: якийсь чудак купив у мене за 7 долярів петербурзьке видання Кулішевих "Записок" з Шевченковим автографом. Я додав йому ще комплет харківського "Літературного Ярмарку", "Місто" Підмогильного, "Майстра корабля" Яновського і ще декілька книг та став щасливим власником десятидолярового банкноту.

У найбільшій торонтонській крамниці я вибрав щонайкращий, щонайдорожчий візок. Звичайно, десять долярів було на такий візок мало, але решту мені розклали на довгореченцеві щомісячні сплати. Візок був не візок, а архитвір мистецтва. Елегантний, новенький, вигідний, легкий, з блискучими нікльованими коліщатами й окуттями — він заслужено став гордістю всієї нашої родини. Берегли ми його, мабуть, більше ніж нашої дитини. Нічого й казати, що надворі ми його ніколи не залишали, дарма що з цього приводу довелось декілька разів змінити мешкання, бо хазяї не дозволяли брати візка в хату (ви ж знаєте торонтонських домовласників).

***

Амбасадором іменувала мене, як і зрештою всіх

нас, українська преса. Багато амбасадорів працювало зо мною у фабриці кальошів. Здебільшого наші, але були й німецькі, польські, чеські, литовські тощо. Не зважаючи на взаємні територіяльні претенсії, амбасадори жили в згоді, а їхня поведінка була завжди ввічлива й коректна (звісно, дипломати). Оце тільки з мене вони глузували іноді. Власне, не так з мене, як з мого пальта. Пальто в мене ще старокрайове, але й у старім краю воно вже було старе. Тож його теперішній вигляд, справді, не надзвичайний, хоч я рішуче не погоджувався з загальною думкою, нібито воно "комічне". Особливо осточортів мені один засушений дідок — з наших таки, колишній матримоніяльний аґент. Він зустрічав мене кожного ранку в'їдливо-солоденьким:

— А, доброго вам здоров'ячка! А ви ще й далі в цім Абу-Касимовім пальтику, хі, хі, хі...

Не насміхався з мого пальта тільки білоруський амбасадор. Може, тому що його пальто було небагато краще від мого, а може тому, що білоруси ж наші менші брати.

Вкінці рада українських амбасадорів поставила мені ультимантум. Виступив сам наш найстарший амбасадор. Він досягнув уже вершка можливої політичної кар'єри, здобувши у фабриці високий ранґ "формана", що було для нас однозначне з ранґом принаймні декана дипломатичного корпусу.

— Вкупилибистиси якого ковта, — заявив він мені суворо.

Я розвів безпорадно руками.

— Та невже й досі на пальто не розжилися? Хі, хі, хі, — хіхікнув недовірливо колишній аґент.

— Чорта пухлого тут розживешся, коли ось людина злиденного здоров'я та ще й безробітничає раз-у-раз, — боронив мене колишній ґвардії лейтенант.

— Усе це дурниці, — перебив колишній кооператор. — Підіть до "Армії Спасіння", там за доляра-два купите прекрасне пальто з якогось міністра чи іншого амбасадора. Все!

Це була для мене новина. Спочатку й не вірилось. Спасіння в "Армії Спасіння?" Але, коли й інші підтвердили — я вирішив скористати з цієї надзвичайної нагоди.

**
*

Ми вирушили всі четверо: візок, дитина, дружина і я.

Велика площа і великий червоний будинок. Білий напис: "**Salvation Army**".

У просторій залі повнісінько одягів — жіночих, чоловічих, дитячих. Ось чоловічі пальта. Всілякі вам фасони, ґатунки, розміри, кольори. Глянули на ціни... Еге ж, не брехали мої друзі, спасибі їм. Тож не гаймо часу! Візок я поставив у залі біля якихось дверей так, щоб мати його постійно на увазі. Тягти його з собою було неможливо — проходи між рядами одягів надто вузькі, та й народу тут товпиться чимало. Дружина взяла дитину на руки й ми кинулися оглядати, вибирати, примірювати.

На спині кожного пальта чомусь-то нарисований білою крейдою великий хрест. Дивно. Навіщо це? Та думати було ніколи, то ж я задовольнився першим (яким же наївним!) поясненням, що прийшло мені на думку: "Армія Спасіння" організація релігійна, то й ставить скрізь хрести.

Посуваючись у глибину залі, ми втратили з очей наш візок. Тому котресь з нас щохвилини бігло поглянути на нього. Ось повернулася дружина. Її обличчя сказало мені відразу все.

— Нема? — прохрипів я.

— Нема... — прошепотіла вона пополотнілими устами.

... Я стояв розчавлений велетенською скелею. Жаль, сором, біль, лють, одчай, а над усе досада: — Вкрали. Знову вкрали! А я, роззява, не зумів допильнувати.

І враз стрибнула думка:

— Злодій ще недалеко. Перед будинком велика площа. Не сховав же він візка в кишеню. Здігнати! Піймати! Мерщій!

Я метнувся до дверей. Але... досада кепський дорадник. Ледве я вибіг на коридор, як чиясь дужа рука схопила мене з-заду за комір. Я рвонувся вперед, але рука тримає цупко. Насилу повернувши голову, бачу за собою... якусь жінку. Власне, слово жінка ніяк не підходить для тієї страховинної баби-атлета, що в її руках я, мабуть, виглядаю, як немічне курчатко в яструбових кігтях. Тримаючи мене за комір, бабище одночасно реве щось незрозумілою мені англійською мовою.

Збіглися люди, появилися службовці "Армії Спасіння", покликали директора. Мене з тріюмфом привели назад у залю й обступили щільним гуртом. Що це таке? Чого вони хочуть від мене? Я нічого не розумів.

Зрозумів аж тоді, коли бабище стягнуло з мене пальто. Глипнув... Господи! Білий хрест! Не моє пальто. І відразу мені стало ясне, і те, навіщо білі хрести, і те, що бабище — детектив "Армії Спасіння", і те, що я... злодій. Ну, і вскочив я, як сліпе теля в яму!

Мої очі злодійкувато бігають то по обличчях, що навколо, то по вхідніх дверях, де мені вже ввижається висока постать канадійського поліцая. Ясно, що така поведінка погіршує мою і без того трагічну ситуацію.

Ось підійшов директор. Кремезний дядько. Він мовчки розглядає мене, неначе якийсь рідкісний екземпляр, а в той же час його обличчя помалу наливається кров'ю. Мимохіть я глянув на його руки: вони раз-у-раз нервово стискаються у здоровенні кулаки. Битиме! І рученька в нього, мабуть, нелегенька. Напевне битиме! А тільки він ударить раз, то й усі інші кинуться на мене, як хижі шуліки. На момент зринула в пам'яті постать Блавацького із Стефаникової сцени самосуду над злодієм.

Рятуватися треба. Негайно, у ту ж мить! І я почав говорити. Руками, розуміється. Відмахувався, відхрещувався від пальта з білим хрестом. Простягав руки, показував туди, де лежало моє пальто. Щоразу повторював єдине, що зумів склеїти по-англійськи: — Май ковт, май ковт! Ачей вони зрозуміють, що я не злодій! Я ж залишив ось там на столі моє пальто, а це найкращий доказ моєї невинности.

І вони зрозуміли. Гурт підійшов зо мною до стола. Гордим жестом ображеної чесноти я показав на моє пальто. Директор узяв його двома пальцями, підніс угору і... раптом реґіт, нестримний розкотистий реґіт з усіх горлянок одночасно. З-між усіх голосів чітко виділявся голос баби-атлета, яка — на диво — сміялася дзвінким приємним жіночим сміхом. Тільки я стояв мовчки серед тих розсміяних людей і з жахом спостерігав, як гаснуть мої останні надії. Єдиний доказ моєї невинности повертається невблаганно проти мене. Бо тоді і я глянув на моє пальто неначе чужими очи-

ма та побачив його ніби вперше: — Абу-Касимове пальто... Воно таки й справді комічне, — сумно подумав я. — Он як навіжено регочуть з нього оті всі мої мучителі.

...Нагадався анекдот: під час французької революції роз'юшена юрба піймала на вулиці священика й хотіла його повісити тут же на ліхтарні. Уже й петлю нещасному накинули на шию. Тоді він крикнув: — Чи ви думаєте, що ця ліхтарня світитиме ясніше, коли ви мене на ній повісите? — Цей дотеп урятував йому життя. Юрба зареготала, і про вішання вже й мови не було.

Звичайно, цей відомий анекдот нагадався мені далеко пізніше, бо тоді мені не до анекдотів було. Але зовсім несподівано зо мною вийшло так же само, як із священиком. Бо ось, обтираючи однією рукою сльози, директор кинув мені другою моє пальто і, ще захлистуючись сміхом, сказав:

— Ю файн, бой, ґо гом!

"Ґо гом" я зрозумів моментально, мабуть, інстинктом. Двічі мені не треба було цього казати. Дружина посадила дитину на візок і ми щодуху почимчикували "гом"...

— На який візок? Адже візка у вас украли? — заскрипів дідок, коли я розказував у фабриці оцю історію.

— Нічого подібного. Ніхто й не збирався його красти. Трапилось непорозуміння: я поставив візка у невідповідному місці, на проході, і хтось із службовців "Армії Спасіння" пересунув його кудиінде. Коли мене привели в залю, я відразу побачив візок у дружини в руках.

Мої слухачі дипломатично мовчали.

Вкінці заговорив кооператор:

— Скомпромітованого амбасадора завжди відкликають. Тож і ви не можете бути далі амбасадором. Бо уявіть собі, що виступаєте серед чужинців як амбасадор і натрапляєте, наприклад, на того директора з "Армії Спасіння". Чи буде з вашого виступу якась користь для нашої справи?

— А крім цього, — вставив дідок, — ану ж, чого доброго, директтор обдумається та й поліцію покличе. Хіба вас не посадять?

— Посадять, — погодився я, зітхаючи.

Підсумки розмові підвів наш форман:

— Вел, бойс. Мусите сі вчити анґельского язика, як не хочете стати в Канаді злодіями.

З НОВИХ ВИДАНЬ

"НАРИСИ З ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ"

Українське літературознавство збагатилося із виходом "Нарисів з теорії літератури" доц. Івана Кошелівця не тільки на еміграції, а й в Україні. Те, що видана у Мюнхені накладом автора книжка не може тепер потрапити в Україну, справи не міняє. Цінність завжди існує поза простором.

Цю дбайливо видану книгу на 128 сторінок можна було б назвати підручником версифікації чи віршування. Автор і сам говорить, що це лише перший випуск із праці "Загальний вступ до літературознавства". Інші випуски залежатимуть не від автора, а від читача. Однак, є у першому випускові — "Вірш" — щось більше за звичайне подання правил версифікації, і цим книга особливо цінна і свіжа. До таких нових чи по-новому у нас трактованих тем належать розділи "Про терміни", "Вірш і проза", "З історії українського віршування", "Рима".

У книзі поставлено багато нових проблем, і в цім велика авторова заслуга, адже тематично він був змушений ніби говорити тільки про те, що таке ямб чи хорей, що таке цезура чи алітерація. Деякі проблеми розв'язано, деякі взагалі вперше поставлені у нашому літературознавстві, деякі ж автор свідомо залишає відкритими, бо вони такими є і в світовому літературознавстві.

Проблема визначення поезії. Іван Кошелівець схильний пристати до думки Бенедіто Кроче, мовляв "поезія й література... залишаються відокремленими". Звідси випливає твердження, що "не все, написане справжніми поетами, відноситься до поезії" (ст. 12). У той же час ми можемо піти аж так далеко, що "Мертві душі" Гоголя, "Вершники" Яновського чи "Старий чоловік і море" Гемінґвея зачислимо саме до поезії (ліроепічного жанру, а Гемінґвея навіть до ліричного жанру). І не зарахуємо до поезії віршів багатьох сучасних французьких поетів, бо то філософські твори, хоча вони й написані віршем, витримані ритмічно, і формально цілком до поезії належать. Це тема на цілу книгу, але аж ніяк практичної поетики. Дуже було б бажано, аби автор в наступних виданнях повернувся до цієї проблеми.

Проблема "відчуття опору матеріялу". Автор залишає її відкритою, хоча сам виразно стає за Бажаном проти Сосюри. Кому доводилося читати "Пісьмо о пользє стєкла" Ломоносова, той напевно помітив, що Ломоносов не те що з пером, а із кайлом переборював опір словесного матеріялу. Але назване "Пісьмо" — в жодній мірі не поезія. Не можна погодитися, на нашу скромну думку, із твердження І. Кошелівця про те, що поет повинен чи змушений "переставляти слова, маніпулювати доти, доки не дійде до ритмічного впорядкування слів". Відчуття ритму у поета, як і в композитора чи маляра — вроджене. До того ж, є два способи віршотворення (це вже більше тема психології): ліричний і інтелектуальний. Поєднує їх у кращих творах Микола Бажан, найбільший сучасний український поет. Нам здається, що ідеалом української поезії на сучасному етапі її розвитку є поезія з глибокою думкою та високою емоційною наснагою (останнє — може, й атавістичне явище, що йде по лінії: народня пісня — вірш під народну пісню — поезія до доби модернізму — відродження підкресленої пісенности у А. Малишка, що, між іншим, урядово в УРСР культивується...). В українській поезії, можна з другого боку твердити, ніколи не відімре потреба емоційної наснаги віршу. Можливо, що з часом сила тієї наснаги частково спаде за рахунок поглиблення думки. Та й тоді не віриться, щоб справжній поет мав "маніпулювати" словами. Твердження автора "чи не ліпше виходить, коли поет переборює опір матеріялу, а всеж лишається відчуття, що перемога далась йому не легко" заперечується творчістю М. Ореста, з якого І. Кошелівець надмірно цитує...

Проблема критерію. "Найбільше непорозуміння, — пише Іван Кошелівець, — є прикладання до поезії критерію реалістичности". Це цілком вірно, але лише тоді,

коли мовиться, напр., про сюрреалістичну поезію.

Проблема ритму. У розділі "З історії українського віршування", цікаво і свіжо написанім, автор іде за Бюхером ("Праця і ритм"): рух під час праці дав ритм, ритм упорядкував звук-слово. Дотепер ніхто тієї теорії серйозно не заперечив. Але найдревніші пісні, що до нас дійшли, це пісні н е п р а ц і, а пісні свята, гри, забави: гагілки, веснянки тощо. Російська "Дубінушка" не може служити за приклад, бо вона зродилась напевно найдалі у середньовіччі. Твердження Івана Кошелівця про "певну сталість ритмів" цілком вірне: нові ритми годі винайти. У цім розділі автор подає дуже цікаві матеріяли про перший український вірш (1581 р.), про перехід у нас від силабічної системи віршування до силабо-тонічної й тонічної. Вірш Шевченка — силабо-тонічними, цілком слушно стверджує І. Кошелівець. Що він саме такий — цілком природно, адже Шевченко ще в дитинстві "списував Сковороду".

Проблема "замкненої думки". На стор. 60 читаємо: "Поет мусить невпинно пильнувати за тим, щоб кожен рядок не становив замкнено висловленої думки. Бо це втомлювало б одноманітністю..." Але цитований Тичина, здається нам, заперечує таке твердження ("По хліб шла дитина — трояндно!..."), або ось ці рядки, здається, Блокові:

"...І повторітся всьо как встарь:
Ночь, рябовая гладь канала,
Карета, уліца, фонарь", —

навіть рядки, складені виключно з іменників у називному відмінкові не втомлять читача, коли вони написані обдарованим поетом. Бо ж коли й справді замкнена думка в рядку втомлює читача, то тоді інші елементи діють на його увагу збуджуюче: ритм, рима, сила художнього образу і т. д.

Проблема рими. "Простежити появу і розвиток рими в українській поезії" — це завдання не під силу кожному науковцеві на еміграції, в першу чергу через брак текстів. Все ж і в цій ділянці І. Кошелівець висунув і доказав кілька цікавих тверджень. Він слушно в принципі заперечив дієслівну риму; висунув і доказав надзвичайно нове і цінне твердження про те, що "часами дисонанс звучить ліпше від найбагатшої рими" (можна було б навести багато прикладів із творів наших поеток Діми і Е. Андієвської, поезії яких особливо багаті на з тонким відчуттям порушені рими, і дисонанси), подав цікаві і вірні міркування про шляхи освіження рим.

Проблема форми. "Поезія — це насамперед форма" — пише на стор. 92 автор. Твердження ризиковане, вірніше — одностороннє, хоча воно найбільше відповідає темі книжки. Можна висунути також одностороннє твердження, що поезія — це насамперед почуття, або ж, наприклад, думка, мисль (звичайно, ритмізована). Що форма грає другорядну ролю, попробуємо доказати хоча б на такому прикладі: чи змінюється думка, образ від таких змін форми однієї стрічки:

1. Обертались морів велетенські жорна.
2. Моря обертались, як жорна.
3. Як жорна, крутились моря.

Безперечно, у першому прикладові відчувається важкість обертання, отже, форма дає себе знати, але вона все таки не є панівною.

Проблема сонету. Здається вперше в українському літературознавстві так повно, хоча і сконденсовано, написано про наш сонет на тлі сонету світових літератур. Узагалі, одна із особливих цінностей праці Івана Кошелівця є та, що в ній явища в українській поезії розглядаються на тлі таких же, чи подібних явищ у поезії французькій, польській, німецькій та інших, які автор глибоко вивчив і за розвитком яких уважно, як це видно із "Нарисів", стежить. Наважимось сказати, що сонет для української поезії форма чужа, бо чужа нашій духовості. Знову ж, це вже область психології, а не прикладної поетики. Шкода, що для ілюстрації тріолету автор вибрав смішний вірш Єндика "Плебеєм кидає випадок". Чи ж не краще було б, бодай, із Д. Загула?

Проблема цитат. Іван Кошелівець майже жодного свого твердження не залишає без підкреслення його цитатами. Тут читач зустріне і Є. Маланюка, і П. Тичину, і М. Рильськогою і — підкреслюємо — надміру нео-неоклясика Ореста. Та є не мало цитат і з поетів французьких чи німецьких. Чому їх подано в оригіналах? Хіба на еміграції не знайшлося б поета-перекладача? Коли ж цитування в оригіналі було необхідністю (хоча при перекладі можна зберегти і ритм), то краще все ж було б дати рівнобіжно і переклади. Не тому, що поети мусять знати чужі мови (більшість на еміграції володіє 2-3 чужими мовами, бодай у читанні). А тому, що українська мова й поезія уже давно в стані відтворити кожний чужомовний оригінал.

"Нариси з теорії літератури"... Тяжко було навіть уявити, що така книга може з'явитися на еміґрації. Тим палкіше її вітаємо. Тим гарячіше звертаємося до читача відгукнутися на цю працю і уможливити видання наступних книг цієї серії. Для поетичної молоді ця книга — це откровення в області техніки поезії. Для пересічного сприймача поезії — це помічник глибше поезію розуміти й відчувати. Для літературознавця — це тисяча і одна проблема для міркування. А для поета... чим глибше зариватись у теорію, тим мілкішою буде практика, це стара істина. Для самого ж автора — він поставив себе попередніми працями і цією книгою в негусті лави наших кращих вчених. І ми щиро вітаємо появу нового імени межи іменами наших справжніх вчених **Леонід Полтава**

"СМОЛОСКИП", ч. 3 (39), журнал для української молоді, Париж. Це число журналу подає цілий ряд інформацій про добу нашого пореволюційного відродження, кілька інформативних статей про Україну сьогодні (Депортація молоді в СРСР, дитяча література в повоєнній Україні, спорт в Україні та інші), теплий некролог про Юрія Яновського, пару нових поезій еміґраційних молодих поетів та інші матеріяли, безперечно варті уваги молодого читача.

У цьому числі редакція допустила деякі неточності. Наприклад, відомого дитячого письменника Миколу Трублаїні чогось зараховано до російських письменників. М. Трублаїні пише вже дуже давно і на жодному творі його не позначено "переклад з російської", що в таких випадках завжди робиться.

Разить також і комплекс партійности редакції, що виявився в твердженні:

"Українські націоналісти не заперечили і не відкинули націоналізму ВАПЛІТЕ — хвильовизму, і переносять його на загальноукраїнський національний та націоналістичний ґрунт."

Отже, "націоналізм ВАПЛІТЕ — хвильовизму" був провінційним аж доти, поки ОУН (мельниківці) не "пе-

ренесли його на загальноукраїнський ґрунт?.. А чи бува не навпаки?... А крім того він був, очевидно, китайським націоналізмом, бо **укранїські** націоналісти його ласкаво не відкинули", а перенесли на український ґрунт...

Жартом виглядає також і твердження редакції "Смолоскипа", що

"Українська молодь завдячує ОУН і її творцям своє духове формування, формування свідомих членів української нації."

Ніхто не збирається заперечувати значення ОУН у формуванні світогляду більшої частини західньо-українського громадянства, а особливо молоді. Але про монополію ОУН у формуванні світогляду молоді на центральних землях України просто смішно говорити. А хто ж формував світогляд СУМ-у — не бандеро-калинниківського, а отого справжнього СУМ-у, без лапок? А хто ж формував світогляд творців "націоналізму ВАПЛІТЕ — хвильовизму", як його називає редакція "Смолоскипу"?

Добре все вміру, але мусимо признати, що було "формування" і було "розформування". Бо хіба можна забути наслідки цього "формування ідеології", які виявились у житомирському "геройстві", чи в тисячах інших подібних випадках? Чи політичне мародерство, коли вихованці ОУН присвоюють собі назви загально українських організацій — СВУ та СУМ, користаючи з того, що учасники тих організацій знищені і подати їх у суд не можуть? Було б хибним твердити, що це так виховує й формує тільки ОУНр. Ні, початки цього треба шукати в основних засадах "формування ідеології молоді" в ОУН взагалі. Говорю це зовсім не тому, що не люблю "Смолоскипа" — навпаки, цей журнальчик мені навіть дуже подобається. Помилкою буде також думати, що я маю намір звести порахунки з ОУН — я їх ніколи не мав. А особливо з мельниківського її частиною.

ОУН має чимало заслуг (хоч чимало й негативів) і приписувати їй те, чого вона не зробила (бо просто не могла зробити), значить шкодити самій ОУН і затримувати розвиток читачів, бо неправдива інформація ніколи не спричиниться до "формування свідомих членів української нації".

П. Волиняк

МІНІСТР ЕМІҐРАЦІЇ В. ГАРРІС — ГІСТЬ КАНАДІЙСЬКОГО ЕТНІЧНОГО ПРЕСОВОГО КЛЮБУ

7 квітня на загальних зборах членів Етнічного пресового клюбу в Торонті (членами клюбу є видавці й редактори неанглійської й нефранцузької преси в Канаді) Федеральний міністр еміґрації й громадянства, В. Гарріс, виступив з доповіддю про завдання неангломовної преси в Канаді. Міністер досить похвально висловився про нашу пресу, зокрема про пресу нової еміґрації. На його думку, в разі такої преси сьогодні не існувало б, то канадійський уряд мусів би вжити заходів, щоб її конче створити, бо тільки через пресу новоканадійці можуть утримати контакт з канадійським життям.

"Коли ми збагнемо, що в цьому році в Канаду прибув мільйоновий еміґрант, — сказав міністер, — то аж тоді ми оцінимо ролю етнічної преси і вклад у канадійське господарство, що його роблять нові еміґранти."

Тішимося, що провідна особа з уряду нашої держави так високо і правильно оцінює нашу працю. До цього треба б ще додати про ролю нашої преси в моральній підтримці нових еміґрантів: без рідної преси в перших роках життя в новій і чужій ще країні новий іммігрант мусів би психологічно заламатись (у більшій чи меншій мірі), мусів почувати пригніченість й непевність, себто був би неповноцінним членом суспільства (бодай якийсь час). Рідна преса улегшила його існування, надала йому сили, чим ще раз прислужилася Канаді.

По доповіді присутні ставили питання і обмінювались думками. Першим слово в дискусії взяв ред. "Українського Робітника" В. Босий і в дуже гострій і темпераметній формі закинув міністрові, що уряд не доцінює якостей нової еміґрації, що між новоприбулими є багато визначних фахівців ("це еліта мого народу"), вчених тощо, які не мають тут належного зрозуміння, відчувають тут расову дискримінацію і т. д.

Виступ ред. В. Босого, що відбувся в безпотрібно різкій формі і, на мою думку, з цілком зайвим темпераментом, не міг не викликати в кого неприємного враження, а в кого й жалю... Я, чуючи, а головне читаючи писання ред. В. Босого, і чуючи кілька разів міністра В. Гарріса, не сумніваюсь, що останній, порівняно до ред. В. Босого, куди прихильніше ставиться до нової еміґрації. Тим більше, що він ніколи не підкреслює своєї канадійської вищости, як то робить В. Босий. Не хочу сказати, що в цій ділянці все гаразд: ні, не гаразд. І це признав і міністер В. Гарріс, пояснюючи ці ненормальності тим, що еміґрація в такому складі була несподіванкою для уряду і він не був належно підготовлений, щоб використати цю новину в якості еміції. Але я ніяк не згоден, що еміґрація (принаймні українська) є елітою нашого народу. Справді, ми маємо цілий ряд визначних письменників, мистців, фахівців, вчених, але загал є дуже посереднім. А що за останні десятиліття сталися зміни в цілій нашій нації, яких не завважив ред. В. Босий, бо сам є дуже вже старим еміґрантом, то вона й видалась йому справжньою "наделітою". Факт також, що визначніші наші фахівці і деякі вчені працюють за фаром (навіть технічними керівниками фірм, по університетах та досвідних установах тощо). Але не добачив ред. В. Босий іншого: що найбільше в Канаді терпить звичайний український робітник. Саме він відчуває дискримінацію, одержуючи важчу працю, меншу платню і т. д. Але я не вірю, щоб уряд міг тут щось зробити. Я цікавився цим, вивчав справу. Знаю факт, що з уряду приходить контролер, розпитує робітника, що він робить, скільки продукції видає і яку платню одержує. За тиждень той робітник одержує листа, що його платня мусить бути на 40 центів на годину більша. Робітник подає листа "босові", йому негайно збільшують платню, а за 4 дні звільняють з роботи, щоб прийняти іншого діпіста... Коли я додам до цього, що цей самий "бос" є українець і ще й член націоналістичної організації, то мабуть ясно стане, що адміністративними засобами тут не переможеш — тут треба виховної роботи й громадського тиску, отже, роля ред. В. Босого буде тут ніяк не менша за ролю міністра еміґрації. А чи зробив ще що інше, крім лаяння нової еміґрації, п. В. Босий?

Виступ ред. В. Босого використали українські комуністи: "Українське Життя" пише з цього приводу так: "Поповнюємо самогубство... Ніхто цим людям не допомагає — їх експлуатують... Жаль, що вчені (на-

віть напівучені) люди не працюють на добро свого народу, а волочаться по світі..." ("У. Ж.", 15. 4. 54 р.)

Уявім собі на хвилинку, що змінилась ситуація: в Україні переміг народ, а в Канаді комуністи... Тоді в Україну напливали б еміґранти з Канади — це неминуче. Чи шанував би п. Босий свій уряд, коли б він позвільняв своїх фахівців і понаставив на їх місце канадійських еміґрантів? Я б не шанував... Я їм помагав би, я б кращі їхні сили використав, але не давав би їм монополії. Будьмо ж чесними з собою і... з урядом!

Щодо комуністичних редакторів, то я їм раджу покинути "волочитись по світі" і негайно їхати в Україну: якщо до трьох літ їх там не посадять, то я даю обіцянку повернутись також і працювати в колгоспі поруч з редактором "Українського Життя"... А я вже сидів у Дніпропетровській тюрмі з канадійськими комуністами, що їх випровадив туди редактор "Українського Життя". Прізвище одного з них Чиж. Коли його там брали на кпини, то він вигукував: "Люди, плюйте на мене, бо я дурень, що послухав тієї наволочі і приїхав сюди по свою смерть..." Ніхто, звичайно, на його там не плював, бо не всі ж мають совість редакторів комуністичної преси...

І ще одне: ред. В. Босий мусить знати, що українцям властива гостинність, а міністер В. Гарріс був гостем нашого клюбу... І я ніяк не почував себе щасливим, коли редактор німецького часопису "вирівнював" виступ ред. В. Босого. Знаю, що редактор В. Босий хвалиться, що він консерват. Я справді провідника консерватів Дж. Дрю вважаю великим (і чи не єдиним з визначних канадійських провідниників?) справжнім приятелем українців і України. Але я не зводив би канадійської партійної боротьби коштом усіх українців... Навіть коштом своїх колеґ редакторів. Тим більше не давби притоки для юдиної радости комуністів.

П. Волиняк

КОНФЕРЕНЦІЯ ЧИТАЧІВ "НОВИХ ДНІВ" У СИДНЕЇ

17 квітня в Українському народньому домі в Сиднеї (Австралія) відбулась конференція читачів "Нових Днів". Конференція відбулась за участю представників Наукового т-ва ім. Т. Шевченка, представників УВАН, СВУ, письменників та журналістів. Це був справжній літературний вечір.

Доповідь про журнал зробив доцент д-р Є. Ю. Пеленський, видавець журналу "Слово". Аналізуючи зміст журналу за останні півтора роки, доповідач підкреслив цінність і значення "Нових Днів", що виходять в тяжких умовах еміґрації. Особливо підкреслив доповідач добре технічне оформлення та різноманітність цікавого й якісного матеріялу, що заповнює сторінки "Нових Днів". Цьому сприяє факт згуртування навколо журналу значної кількости дуже визначних і талановитих письменників, журналістів та вчених, які разом з редактором журналу творять справді цінне періодичне видання, за що їм усім належиться подяка не тільки від читачів, а й від усього українського громадянства. Сьогодні "Нові Дні", вступивши у п'ятий рік безперебійного видання, все більше й більше поширюються серед нашої еміґрації по всьому світі. Це журнал, розрахований не на вибраного, а на широкого культурного читача, тому він сьогодні заслуговує на широку підтримку та допомогу. Він мусить бути в кожній українській родині на еміґрації.

Усі, що виступали в дискусії, заявили про цілковиту однозгідність з оцінкою, висновками та побажаннями доцента д-ра Є. Ю. Пеленського, висловлювали подяку йому за цікаву доповідь, а також висловили признання управі сиднейського відділу Української громади за допомогу в скликанні цієї конференції.

Присутні також з цікавістю й увагою вислухали інформації В. Буряка, Л. Склепковича та п. Закалюжного про цінну і плідну видавничу діяльність редактора "Нових Днів" П. Волиняка ще в Австрії, про його великий досвід, працьовитість, особливу впертість і відність справі служіння своєму народові. Всі троє знають П. Волиняка ще з Австрії і ще там роками спостерігали його працю.

Серед інших виступів у дискусії заслуговує на особливу увагу виступ І. Стоцького, автора нової збірки "Потолочені хліба". Промовець підкреслює вагу "Нових Днів" в умовах Австралії, де не змогли розвинутись, через особливо важкі умови, місцеві видання як журнал "Наш Вісник", "Перець", "Наш Голос", "Церковний Вісник", а також має труднощі журнал "Слово", що його видає д-р Є. Ю. Пеленський. І. Стоцький закликає до поширення "Нових Днів", як журналу безпартійного, розрахованого на широкі маси читачів та видаваного саме в Канаді, яка має гарне сполучення з Австралією. Поруч з тим І. Стоцький коротко характеризує інші наші журнали: "Пороги", "Обрії" та "Київ", а також і деякі літературні додатки до газет.

Конференція відзначує найбільше зацікавлення читачів:

1. Літературною прозою Ів. Багряного (Німеччина), У. Самчука (Канада), Д. Гуменної (США) та Вол. Русальського і Д. Чуба (Австралія);

2. Дуже вартісними й цікавими працями проф. д-ра Ю. Шереха (Гарвардський університет, США), з ділянки критики й публіцистики, проф. д-ра Ів. Розгона (науковий дослідник в американських інститутах США) — серія статей про українські заповідники та нариси про визначних українських вчених-біологів, проф. д-ра Є. Сластененка (Торонтонський університет, Канада) — про Чорне море та рибне господарство України, а також статтями проф. О. Повстенка (Вашінґтон, США), інж. Л. Биковського (Нью Йорк, США) та Є. Бачинського (Женева, Швайцарія);

3. Творами поетів Л. Полтави, О. Веретенченка, М. Ситника, Діми та І. Наріжної (з Австралії);

4. Спогадами живих свідків і учасників процесу СВУ — Н. Павлушкової, Л. Івченко та К. Туркала;

5. Цікавими рецензіями на книжки та життєписно-критичними довідками про письменників;

Конференція висловила такі побажання до дальшого розвитку журналу:

1. Збільшити кількість ілюстрацій;

2. Ширше інформувати про окремі ділянки творчого життя на еміґрації;

3 Інформувати про життя українців у різних країнах та подати характеристики цих країн, бо в нашій пресі часто бувають дуже хибні інформації про деякі країни, зокрема про Австралію;

4. Збільшити кількість гумористичних творів, частіш друкувати твори Остапа Вишні та інших гумористів;

5. Вміщувати також твори для дітей.

Виходячи з реальної дійсности нашого громадського життя в Австралії з метою дальшого поширення журналу "Нові Дні", конференція вважає за конечне:

1. Просити зверхника УАПЦ в Австралії, Високопреосвященнішого архиєпископа Мельбурнського та всієї Австралії й Ново-Зеляндії — Владику Сильвестра допомогти через духовенство поширити відповідну інформацію про "Нові Дні" та поширити їх через парафії серед віруючих;

2. Просити керманича культосвітнього відділу СУОА інж. Я. Гевка допомогти через відділи Української громади поширити інформації про журнал "Нові Дні" та поширити його серед українців в Австралії;

3. Просити видавця часопису "Вільна Думка" ред. В. Шумського вмістити відповідні матеріяли про конференцію;

4. Просити управу сиднейського відділу Української громади зробити постійні оголошення про "Нові Дні" в Українському народному домі та при п'ятьох українських церквах м. Сиднею та його околиць.

Закриваючи конференцію читачів, голова управи Сиднейського відділу Української громади п. Н. Борецький подякував усім учасникам її і висловив надію на успіх у поширенні журналу "Нові Дні" в Австралії.

С. Яворський

КОНЦЕРТ КВАРТЕТУ "ВЕРХОВИНА"

У квітні в Торонті відбувся концерт жіночого квартету "Верховина". У складі квартету: Надія Лисанюк — І-й сопран, М. Брездень — 2-й сопран, Г. Підручна — 1-й альт, Т. Косач — 2-й альт, фотеп'ян — С. Кльос-Жовнір, мистецький керівник — Олена Глібович.

Програма концерту складалась з легкої танцювальної музики. Виняток становили три народні пісні — Бодай тая степовая могила, М. Лисенка-Кошиця, Болить мене голівонька, Ф. Колесси та Ченчик в обр. Гнатишина. З зах. композиторів було виконано вальс з "Веселої вдови" Ф. Легара та Синій Дунай Й. Штрауса. Решта творів належали В. Балтаровичеві, В. Безкоровайному, М. Гайворонському та іншим подібним творцям легкої музики.

Фахівці оцінюють квартет як дуже зіспіваний, що робить його справді цікавою мистецькою одиницею. Публіка сприйняла концерт захоплено.

Треба відзначити, що наша легка музика стоїть ще на дуже низькому рівні, що стверджується хоч би цим концертом: почувається одноманітність музичних засобів (жоден твір не запам'ятовується на довшпй час і вже негайно по концерті забуваєш не тільки сам твір, а й його назву), тексти пісень надзвичайно примітивні: і далекі від поезії взагалі. Наприклад, трапляються такі "поетичні перли", як "Губи солоденькі, як мід", або "Дам йому цілунок з... квасним молоком..." Є й такі слова, як "пощо" (чому не сказати просто попольськи — поцо? Чи "істіно-українські" вислови типу — ожидаю...

Та це вже не вина квартету, бо що ж квартет зробить, коли творцем нашої легкої музики був солодкавий малокультурний міщух?

Крім пісень, О. Глібович продеклямувала "На зелених горах" О. Олеся. Деклямує О. Глібович вдумливо, спокійно, без зайвої акцентації й піднесення. Має добру дикцію і ця точка програми справді належить до найкультурніших. Мовою володіє досить добре — я завважив лише два неправильних наголоси: Досить і Олеся.

Було й два танки: Коломийка у виконанні О. Глібович та Н. Хабурського та Вальс у виконанні О. Цвйори. Перший танок визначався отим убивчим еміграційним "обмеженим стандартом засобів", стилю й темпераменту і ми б не радили його повторювати. Щодо другого, то він цілком надавався до такого типу концерту: О. Цвйора володіє належною технікою, має досвід і вона завжди матиме успіх у глядача.

Концерт квартету "Верховина" свідчить, що квартет має всі дані стати справді культурною одиницею: треба тільки трохи праці і більше вимогливости до репертуару.

П. Вол.

Дочки Ярослава Мудрого

У Софійському соборі під час реставраційних робіт у 1936 році були виявлені фрески XI століття, часів побудови собору. До реставраційних робіт ці фрески були закриті олійним малюванням.

Серед відкритих фресок великий інтерес являє портретна жіноча група сім'ї київського князя Ярослава Мудрого, засновника Софійського собору. Ця велика композиція (розміром 14x4 квадратних метри) збереглася на південній стіні головного нефа собору, де звичайно відводилося місце для зображень святих.

Тут у жіночій групі показана дружина Ярослава Мудрого — Ірена (Інгігерда, дочка шведського короля) з трьома своїми дочками: Єлисаветою, Ганною та Анастасією. Вони представлені в натуральну величину, на повний зріст. На них розкішний одяг з дорогих тканин. Намальовані вони з великою майстерністю, у реалістичному дусі. Олійні фарби, що прикривали фрески, та 900-літня давність відбилися на колориті зображення, але загалом портрети непогано збереглися.

Відомо, що старша дочка Ярослава Мудрого — Єлисавета була одружена з норвезьким королем Гаральдом Сміливим. Він довго і вперто добивався руки Єлисавети, бо був закоханий у неї. Красивою романтикою освіяне це кохання. Київ, як свідчать мандрівники, взагалі славився красою свого жіноцтва, перед якою м'якшали жорстокі серця суворих вояків.

Коли Ярослав не віддав своєї дочки за Гаральда, бідного і невідомого принця, то вікінг подався в мандри здобувати собі славу. Серед битв і численних рицарських пригод він зберіг любов до Єлисавети Ярославівни. Гаральд був герой і поет. Під час подорожей він, як оповідає скандинавська сага, складав пісні на честь Єлисавети, кожна строфа яких закінчувалась скаргою на те, що його не любить руська дівчина. Після довгих мандрівок Гаральд Сміливий повернувся до Києва, і в 1945 році добився руки Єлисавети.

Найменша дочка Ярослава Мудрого — Анастасія вийшла заміж за Андрія, короля угорського. Про середню дочку київського князя Ярослава Володимировича, юну княжну Ганну, довідався французький король Генріх І Капетінг. Він послав у Київ урочисте посольство сватати Ганну Ярославівну. Київ влаштував тоді французькому посольству гучний прийом. Про нього довго згадували кияни. Він знайшов відображення у деяких київських літописах.

Наречена на той час була дуже молодою, їй було років 11-12. Але як на тодішні звичаї і закони, це не було перешкодою до сватання. Десь року 1044 відбулися заручини. Відтоді Ганна Ярославівна вважалася нареченого Генріха І. Заміж за нього вона пішла пізніше, приблизно 1049 року, коли їй було років 16.

У Париж Ганна прибула освіченою. У Франції вона брала участь у державних справах. Там і досі зберігаються акти за її підписом. У Паризькій національній бібліотеці переховується її автограф: на акті, написаному латинською мовою, є її підпис, зроблений кирилицею "Ана ръина" — реґіна, тобто королева. Цей автограф цікавий як стародавній зразок руського письма. Французькі історики висловлюються про Ганну Ярославівну як про видатну особу тогочасної Франції.

Шлюб цей, що зв'язував тоді (в половині XI століття) Київ з Парижем, звернув на себе увагу сучасників.

У Франції є портрети Ганни Ярославівни, але треба сказати, що всі французькі портрети не зовсім достовірні. Портрет її, відкритий на стіні київського Софійського собору, цінний своєю достовірністю, бо його намальовано при ній у Києві, як і інші портрети жіночої групи сім'ї.

Києво-Софіївський собор стоїть уже 900 років, своїми фресками, мозаїкою, архітектурою він є першорядним пам'ятником у світовій історії мистецтва.

В. Самойловський, кандидат історичних наук

("Р. Жінка", Київ)

НАШЕ ЛИСТУВАННЯ

АЛЛО, ПАНЕ ПОЛТАВА!

В останньому числі "Нових Днів" Ви звернулися до українських "панів і товаришів композиторів" з закликом до активізації їх творчої діяльности. Серед кількох прізвищ було згадано й мою скромну особу. Дякую за пам'ять! Одноразово дозвольте відповісти Вам у спосіб, на мою думку, найдоцільніший: на сторінках того ж самого місячника.

Дорогий Земляче! Чи доводилося Вам колись у вільну хвилину, переводячи подих поміж дріб'язковими турботами буденщини, запитати самого себе про мету власного земного існування? Так, спокійно, без зайвої пози, без страху за самого себе, але й без перебільшеної скромности... Чи пробували Ви, випроставши на стільці ноги й розпруживши м'язи, дати собі самому вичерпуючу відповідь на цей запит? Чи задоволила ця відповідь Ваше мистецько-творче "я"?... І ще: чи не думаєте Ви, що реалізація Ваших проєктів перебуває в прямій залежності від рельєфности контурів Ваших виджень, від відсотка Вашої самоодвертости, а, вже в останню чергу, від об'єктивного оточення? Підкреслюю: "об'єктивне оточення" — на останньому місці! Отже, як бачите, не збираюся починати зі звичайних у подібних випадках виправдувань! Навпаки, концентрую увагу на власному єстві, на власній психіці, на тому, що не потребую ані солодких компліментів, ані громоподібних декляраіцй, — лише, може, трохи безсторонности...

Бачу глузливу посмішку на Вашому обличчі. Щиро кажучи, ніяк їй не дивуюся! А в голові — відомий німецький афоризм: "**Man spricht nicht gern uber sein Heiligsten vor aller Welt...**" Пригадуєте?..

Чи зацитували ви колись самого себе: для чого ви творите? Кому потрібна ваша мистецька діяльність, хто з неї скористає та в який спосіб?.. Простіше: чи претендуєте на ролю Месії, несучи світло істини тим, хто на нього чекає, чи пишете, бо руки сверблять і не писати не можете — звичка, щось подібного до цигарки або склянки пива?..

Ви знову всміхнулися?.. Ну, гаразд, скажете: яка різниця ч о м у я пишу?.. Чи не головне те, що взагалі пишу, не турбуючися про щось інше?.. Кого цікавлять внутрішні імпульси моєї творчої натури?.. Чи не так?..

І так, і ні! Коли роки мчать повз вас зі швидкістю ракетопляна, а копа власних рукописів сягає від землі до підборіддя, мимоволі запитуєш себе: а для чого це все?.. Ці недоспані ночі, потоптанії життя, скалічені світосприймання, нездійснені мрії (це вже від "жорстокої мельодрами", чи не так?), — хто про це все знає?.. Ясніше: коли на голові останній волос вилазить, а хижак-суховій загальної байдужности нищить кожний прояв життя навкруги, — почуваєш себе білою вороною, звіриною, приреченою на повільну смерть, на загибель. А кому хочеться завчасно сконати?.. Навіть мізерна комаха, відчувши свій кінець, завзято битиметься з агресором. А людина ж — "цар природи!.." Пригадуєте Максима Горького з його "Человек — это звут гордо?.."

З моментом, коли ваша п'ята торкнулася американського ґрунту, — забудьте про все, що було позаду вас! Деякі чухають язики дискусіями про принциповий об'єктивізм Нового Світу, про його еґоїстичний ексцентризм і т. д. Для чого це все?.. Пригадується мені пан В. (пробачте на слові!..), з тих, що звуть себе "староприбулими", у відміну від інших, — "новоприбулих". Цей пан В. дивиться на вас дуже певними себе й своєї зверхности очима (іноді крізь окуляри!), радо дає всякі "мудрі" поради й ненавидить вас уже з першої хвилини знайомства за те, що ви — є ви!.. Належить пан В. до "діячів", тобто, тих, що все можуть, лише нічого не вміють. А згадаю я про нього ось чому: колись, у моменті справжнього розпачу, я необережно запримітив, що на видання найменшої з моїх оркестрових партитур власним коштом мушу чекати принайменше 20 років. І щоб Ви думали?.. Пан В. категорично заявив, що я ще в щасливому положенні, бо може мої рукописи взагалі не варті того, щоб їх видавати!.. Розумієте?.. А Ви ще маєте сумніви, пишете лібретта до опер, пручаєтесь, гніваєтесь!.. Знаю, погоджуюсь, що раз закоштувавши отруї творчости — ви навік її раб!.. Але знову питаюся: чи не ліпше, приміром, губити час на щось інше, ну, скажімо, на збирання поштових значків, ніж писання опер?.. Доречі, дехто з нас, композиторів, зовсім не вважає оперу чимсь надзвичайно важливим! А я персонально маю до цього жанру упередження. Так, справжнє упередження!.. Цікавитеся чому?.. Колись може іншим разом, гаразд?..

Отже, Дорогий Пане Полтаво! Не прогнівайтеся за одвертість: ми з Вами належимо до ходячих архаїзмів, до потенційних мерців. Сьогоднішній світ нас не потребує!.. І якщо ми все ще маємо ілюзії — так нам і треба! Тим гірше для нас самих!.. "Не роби те, що любиш, а люби те, що робиш!".. Знаєте звідки це?.. І ще: 9-та симфонія Бетховена або "Весна Священна" Стравінського безсмертні тому, що вони — 9-та симфонія та "Весна Священна". А хто цікавиться їх авторами? Хто їх потребує?.. Ніхто!.. Чи ж не так?..

Щасти Боже!..

Щиро Ваш **Юрій Фіала**

Вш. п. Я. Б-к, Нью Йорк. Ви помиляєтесь, що я, видрукувавши листа О. Тарнавського, "признав, що наклепи на Куліша підписані східняками". То не відповідає правді, але я просто не надавав тому значення,

то й не зробив примітки відповідної. Та коли з того вже роблять висновки, то мушу внести ясність. Правдивий "східняк" (у поганому розумінні цього слова) з тих рецензентів був тільки один — Котик Мишгора.. Був ще другий.. Але то старий емігрант, що тієї доби не бачив і не розуміє (справді не розуміє і не може зрозуміти — знаю це напевно, бо розмовляю ж я з ним на цю тему часто), який перебуває в психологічному бандерівському полоні, і робить тільки те, що йому наказує його духовий володар. Отже, це тільки виконавець чужої волі. Решту ж підписали не східняки. Отже, з цілої серії тих "рецензій" належить східнякам тільки одна, себто яких 10%. То й не потішайте себе, що "все гаразд..."

Знову ж не відповідає правді Ваше обвинувачення мене, що я промовчую писання Олени Звичайної, "бо вона східнячка". Не тому я не полемізую з нею, а тому, що не вважаю за можливе й доцільне полемізувати з такої категорії людьми. Вважаю її наклепи на М. Хвильового за крайньо аморальний вчинок, бо вона писала в "Народній Волі", що О. Ган детально описує смерть батька Хвильового, а зовсім промовчує, як умерла мати Хвильового... Отже, за властивою їй нелогікою О. Незвичайної-наклепниці, Хвильовий убив свою матір і О. Ган це промовчує, бо він хвильовист.. Вона знає абсурдність цього твердження, але вона й знає, що читачі "Гомону України" читають тільки "свою пресу" і їй беззастережно вірять, тому О. Звичайно свідомо фальшує не тільки логіку, глузд, а й О. Гана, бо він у своїй книжці пише так: **"...Сам він** (М. Хвильовий. П. В.) **не був ні членом Ради П'ятьох, ні не убивав своєї матері".** (О. Ган, Грагедія Хвильового, стор. 31). Або в тому ж знаменитому "Гомоні України" (24. 4. 54 р.) пише, що "Нема для Т. Шевченка на сторінках "Нових Днів" навіть і з нагоди 140-річного ювілею." Але ж Ви звернули, мабуть, увагу на обкладинку березневого числа, то й бачите, яку "правду" говорить ця жінка. Вона ж виклинає "Укр. Прометей", що там "Т. Шевченко плаче", хоч там плаче колгоспний підліток, що має прізвище Шевченко..

Хіба хоч цих двох прикладів не досить, щоб **пізнати справжню мету і якість наклепниці на мертвих,** які не можуть ні подати в суд, ні, врешті... І Ви домагаєтесь, щоб я з такою людиною полемізував? А уявіть собі, для прикладу, що хтось візьме й напише книжку про Вас, у якій опише, як помер Ваш син, але не напише, як померла Ваша дочка, а я візьму та й заявлю, що Ви свою дочку вбили, бо автор книжки не написав, як вона померла? Чи будете Ви тоді говорити зі мною? То чого ж цього вимагаєте від мене? Вибачте! Я дуже рахуюсь з читачами, але є межа якої я таки не переступлю. Це межа людської гідности і норми людської поведінки. А крім того, ще й уміння пізнавати ворога.

З щирою повагою

П. Волиняк

Вельмишановний Пане Редакторе!

Рік тому я не бачила Вашого журналу, замовила його з оголошення, сказати б так, на пробу. Тепер я щиро можу сказати, що "Нові Дні" стають щораз цікавіші й кращі, тому й конечні, бо, здається, ні в одному часописі, видаваному нашою еміграцією, нема такої щирости й безпосердности та об'єктивного підходу до різних справ, як у "Нових Днях".

Прикро мені, що не вдалося ще приєднати Вам передплатників, тому прошу висилати мені журнали для продажу. А разом і вишліть для продажу дитячі книжки.

З щирою пошаною

Галина Шембель, Джонсон Сити, Н. Й., США.

Вельмишановний Пане Волиняк!

Так склались обставини, що аж перед Різдвом вперше потрапив Ваш журнал до нас і врешті ми його передплатили. І от весь останній тиждень нібито в нашу напівтемну хатину дихнув свіжий вітер — "Вітер з України.." Правда, пане редакторе — вітер з України. Чоловік довго, довго переглядав журнали, до півночі, а тоді глибоко зідхнув і сказав: "Дуже добрий і цінний журнал, вперше читаю такий на чужій землі. Ти знаєш, він напоєний пахощами нашої землі". І це правда, бо так само і я почувала, читаючи його — раділа, і сльози наверталися і вдячністю наповнялося серце до Вас, що робите для нас це потрібне й корисне діло..

Отже, посилаємо Вам побажання мати багато духових і фізичних сил, а подібні нам вигнанці ніколи того не забудуть!

Буду чекати Вашого букваря для моїх внуків, а поки що вишліть читанку "Барвінок" — буду хоч сама читати її своїй старшенькій унучці, поки вона навчиться.

З глибокою пошаною до Вас

Ніна Наркевич, Оттава, Канада.

Сердечно дякуємо всім учасникам конференції читачів журналу в Сиднеї, зокрема організаторам її п. С. Яворському і його доньці Галині за їх справді прихильне ставлення до журналу. Сердечно дякуємо також д-рові Є. Ю. Пеленському за його доповідь і всім, хто взяв активну участь в обговоренні журналу, зокрема нашим прихильникам і читачам наших видань ще в Австрії. Дякуємо й сиднейському відділові Української громади, зокрема голові його п. Н. Борецькому, що фактично уможливив відбуття конференції.

Тішимося Вашою довірою й допомогою — журнал, як і всі наші видання, ставимо на службу всій нашій еміграції і будемо щасливі виправдати Вашу довіру.

На цьому прикладі можна переконатись, як багато може зробити одна людина: п. С. Яворський з своєю донькою приєднали нам понад 50 передплатників! Уявіть собі, що за їх прикладом піде хоч з сотня читачів!

Ще раз дякуємо нашим австралійським друзям і прихильникам!

Редакція

Вельмишановний Петре Кузьмовичу!

Пересилаю $10.00. З них три на передплату, а решта — на пресовий фонд "Нових Днів" і дай Боже, щоб вони ніколи не старіли. Повірте, що журнал читаю з такою насолодою, що не знаю до чого й порівняти. Кожне наступне число приходить до мене, як хто з рідних з України і я говорю й ніяк не наговорюся. Отак само "Нові Дні": читаю та перечитую. І якби хотілося, щоб "Нові Дні" перейшли з місячника на тижневик! Не зважаючи на мій стан здоров'я, я готовий на кожен заклик "Нових Днів".

М. Іщенко, Судбури, Онт., Канада.

Вельмишановний Петре Кузьмовичу!

Кожного нового числа журналу чекаю з нетерпінням, бо знаю, що в ньому буде щось нове, свіже, мистецьке. Перечитавши, відчуваю якийсь радісний спокій і насолоду. І за це Вам щира подяка.

Дратує різна писанина про Хвильового. Не розуміють ці писаки Хвильового, а коли й розуміють, то ведуть свою приховану політику. Накинулись вони на Кулішевого "Мину Мазайла"... Їм не довподоби Куліш, вони хотять "кислих щей", а на друге — "зрази"... Добре, що хоч Ви їм дали добру відповідь.

С. Бутовський, Філаделфія, США.

Вельмишановний Пане Волиняк!

...Хочу написати кілька слів признання за суттєві, культурні й правдиві спогади про СВУ Н. Павлушкової. Шкода, що вони не були надруковані раніш і тим би позбавили можливости появитись багатьом іншим спогадам попередників, які викликали не лише несмак, а щось більше..

За СВУ йшли десятки тисяч українців, — пише Н. Павлушкова. І це істина. Особисто знаю десятки українців, а також близьких, між ними і мій батько та дядьки, засуджені в 1930 р. як учасники СВУ, хоч на процесі не були.

З пошаною до Вас

Варвара Радченко, Монтреаль, Канада.

Вш. п. М. Г., Вінніпеґ. Залюбки видрукував би Вашу дописку, але... хай буде на "кращі часи". Вона тим більше цікава, що Ви галичанин, то Ваш голос був би сприйнятливішим для декого Маєте рацію, що я переборщив, запевняючи в попередньому числі про 95% "здороводумаючих галичан", як Ви пишете. Але маю й я рацію, пишучи про 95%! Бо я остаточно "списую" лише тих, які знають і розуміють справу, але свідомо роблять дві України. Решта ж — жертви маґістерської

тьми, яка ще темніша за найтемнішу "малоросійську ніч", що замучила Хвильового. І вони в тому не винні, що дечого не знають і не розуміють. Винні тут ми з Вами, що не вивели їх на світлий шлях знання. Чи ж не гріх гніватись на сліпого, коли він наступить на Ваш найболючіший навіть мозоль?..

Щиро Ваш **П. Волиняк**

КАНАДІЙСЬКА ВВІЧЛИВІСТЬ

У КАНАДІ ВВАЖАЄТЬСЯ НЕПРИСТОЙНІСТЮ ВІТАТИ НЕЗНАЙОМИХ ЖІНОК НА ВУЛИЦІ. ЯКЩО ЧОЛОВІК ЗУСТРІНЕ ЖІНКУ, ЯКУ ЗНАЄ, ТОДІ, ЯКЩО ВІН МАЄ КАПЕЛЮХА НА ГОЛОВІ, ПІДНІМАЄ ТРОШКИ ЙОГО І ОПУСКАЄ НАЗАД, ЯКЩО З НЕЮ ДОВГО НЕ РОЗМОВЛЯЄ. А ЯКЩО РОЗМОВЛЯЄ ДОВШИЙ ЧАС, ТО ТРИМАЄ КАПЕЛЮХ У РУЦІ, ПОКИ НЕ РОЗСТАНЕТЬСЯ З НЕЮ. ЯКЩО ВІН Є АМЕРИКАНЕЦЬ, ТО МОЖЛИВО, ЩО ПОДАСТЬ ЇЙ РУКУ, А АНГЛІЄЦЬ ТОГО НЕ ЗРОБИТЬ — ХІБА ЗНАЄ ЖІНКУ ДУЖЕ ДОБРЕ.

ЗАТЕ В ЕСПАНІЇ Є ЗВИЧАЄМ БУДЬЯКОМУ ЧОЛОВІКОВІ ГОВОРИТИ ПЕРШІЙ-ЛІПШІЙ ЖІНЦІ КОМПЛІМЕНТИ НА ВУЛИЦІ. ЦІ ПРИВІТАННЯ ЗВУЧАТЬ: „БУДЬ ЗДОРОВА, ХОРОША!" ЧИ „ХАЙ ЖИВЕ ТВОЯ МАМА, ЩО ТЕБЕ ВИНОСИЛА!" ЖІНКИ НЕ ДУЖЕ ВІРЯТЬ ЦИМ ВИЯВАМ ЧЕМНОСТИ, АЛЕ КАЖУТЬ, ЩО ВОНИ БУЛИ Б ОБРАЖЕНІ, ЯКЩО Б НІХТО З НЕЗНАЙОМИХ НЕ ОБІЗВАВСЯ ТОДІ, КОЛИ ВОНИ ВИРЯДЯТЬСЯ ДО МІСТА НА ЗАКУПИ.